

Innhold:

PROFESSOR BORGSTRØMS
ØKONOMISKE OPPFATNINGER

VERDIPAPIRANALYSE

FRIMODIGE YTRINGER OM
NASJONALBUDSJETTET

VIDEREUTDANNELSE USA?

NORGES HANDELSHØYSKOLES
HØSTKONFERANSE

RIKTIGE BOKPRISER?

BOKANMELDELSER

SOSIALØKONOMEN

ADMINISTRATIV RASJONALISERING

Til vår Organisasjonsavdeling søkes en siviløkonom/sosialøkonom eller en mann med tilsvarende utdanning og med allsidig erfaring fra organisasjons- og rasjonaliseringsarbeide.

Allsidig praksis og spesielt gode analytiske ferdigheter kan kompensere for lavere utdanning.

Vedkommende må være initiativrik og kunne samarbeide i større prosjektgrupper.

Arbeidsoppgaver:

- Organisasjonsrasjonalisering
- Systemrasjonalisering
- Arbeidsbelastningsanalyser
- Arbeidsmåling — arbeidsforenkling
- Informasjon- og beslutningsanalyser
- Verdianalyse

Vi tilbyr gode lønnsvilkår, utviklingsmuligheter og interessante arbeidsoppgaver og 5 dagers arbeidsuke.

Skriftlig søknad med attester og referanser sendes vår Personalavdeling.

KREDITKASSEN

Christiania Bank og Kreditkasse

HOVEDKONTOR: STORTORVET 7, OSLO 1

**TRONDHEIM
KOMMUNE
SØKER**

Økonomikonsulent

Ved kontoret til finansrådmannen i Trondheim er det for snarest mulig tiltredelse ledig en nyopprettet stilling som økonomikonsulent. Den ønskes besatt med sivil- eller sosialøkonom.

Økonomikonsulentens hovedoppgave er regnskaps- og kostnadsanalyser, økonomisk langtidsplanlegging samt utvikling, gjennomføring og ajourhold av systemer for regnskap og statistikk. Det er utarbeidet instruks for stillingen. Den som ansettes må finne seg i endringer i instruksen.

Stillingen vil bli lønnet etter l.kl. 23, 24 eller sjefsregulativets kl. 1, dvs. med grunnlønn fra kr. 52 770 til kr. 59 630 pr. år, avhengig av kvalifikasjoner. Pensjonsordning med 2 % innskudd. Eventuelle krav om antesiperte alderstillegg på grunnlag av tidligere praksis i likeverdig stilling må fremmes i forbindelse med søknaden.

Tilsetting skjer på de til enhver tid gjeldende alminnelige vilkår for kommunens arbeidstakere. Den som tilsettes må legge frem tilfredsstillende legeattest.

Flyttegodtgjøring kan tilstås, og kommunen er behjelpelig med å skaffe husvære.

Søknader med bekreftede avskrifter av eksamensvitnemål og attester sendes Trondheim kommune, Personalavdelingen, Munkegt. 1, 7000 Trondheim, innen 10. februar 1969.

Artikkel-Indeks

Sosialøkonomen 1969

Årgang 23

ØKONOMISK TEORI, METODESPØRSMÅL

<i>Odd Nordhus</i>	
Frimodige ytringer om nasjonalbudsjettet	1-11
<i>Stein Hansen</i>	
Naturherligheter eller naturressurser	2-3
<i>Haakon Hellenes</i>	
En enkel modell for sysselsettings- og befolkningsprognoser som grunnlag for utforming av regionale utbyggingsprogram	2-10
<i>Ragnar T. Petersen</i>	
Sekvenseringsteori en oversikt over problemer og løsningsforsøk	2-18
<i>Tormod Andreassen</i>	
Industriens investeringsplaner — kan man stole på dem?	3-12
<i>Dag Bjørnland</i>	
Debutt Nasjonalbudsjettets nytteverdi	3-18
<i>Stein Hansen</i>	
Etterspørsel etter jernbanereiser i Norge	3-20
<i>Kristen Knudsen</i>	
Alternativkostnad for arbeidskraft i distriktene	3-40
<i>Håvard Alstadheim</i>	
Profittmaksimering og vekstmaksimering	4-14
<i>Olav Magnussen</i>	
The factors behind the evaluation of educational expenditure in Norway 1950—67	4-25
<i>Fritz C. Holte</i>	
Målinger i penger og maksimering av behovstilfredsstillelse	5-10
<i>Olav Magnussen</i>	
Autoregressive modeller og autokorrelasjon	5-46
<i>Arne Gabrielsen</i>	
Estimering og prediksjon i autoregressive modeller	6-29
<i>Kaare Gissvoll</i>	
Befolkningsvekst investeringsbehov og skattefinansiering	8-12
<i>Per Holm</i>	
Budsjettering som instrument i planleggingen	10-35

ØKONOMISK POLITIKK

<i>Leif Johansen</i>	
Kritiske merknader til professor Georg Borgstrøms økonomiske oppfatning	1-3
<i>Erik Brofoss</i>	
Den økonomiske situasjon — Foredrag på Norges Banks representantskapsmøte 10/2 1969	2-vedl.
<i>Göran Ohlin</i>	
Varning för utvecklingsoptimism	4-29
<i>Trygve Spilbrejorde</i>	
Faste eller fleksible valutakurser	5-18
<i>Trygve Hegnar og Otto Chr. Hiorth</i>	
Merverdavgift og transport	5-38
<i>Leif Asbjørn Nygaard</i>	
Perspektivanalyser	6-17
Tanker om Langtidsprogrammet 1970—73	6-45
Partiene svarer på 5 spørsmål om økonomisk politikk	7-4
<i>Hallvard Borgevik</i>	
Refleksjoner omkring skatteomlegningen og kompensasjonen	7-22
<i>Per Schreiner</i>	
Noen uansvarlige sommerbetraktninger omkring handlefriheten i norsk økonomisk politikk	7-24
<i>Asmund Langsether</i>	
Finnes det — med spesiell referanse til de økonomiske avsnitt i de politiske program — noen vesentlige skiller mellom de norske partier	7-31
<i>Per Meinich</i>	
Diskontopolitikkens rolle i den internasjonale pengehusholdning	8-3
<i>Ole David Koht Nordbye</i>	
Kan norske økonomisk-politiske synspunkter eksporteres til utviklingsland?	9-26
<i>Trygve Spilbrejorde</i>	
Noen aktuelle valutaspørsmål	9-36
<i>Helge Seip</i>	
Kommunen i norsk økonomi	10-5
Aktuelle problemer i en kommune	
Odd Sagor	10-13
Hall Guttelvik	10-17

Hermod Skånland:

Funksjonsfordelingen mellom stat og kommune	10-22
---	-------

Kaare Gissvoll:

Prioritering av kommunale oppgaver	10-29
--	-------

Yngvar Johansen:

Generalplanen som element i kommunal-planleggingen	10-43
--	-------

Tore Kindt:

Kommunal langtidsplanlegging	10-53
------------------------------------	-------

Kommunal planlegging i praksis:

Edgar Johannessen	10-61
L. Johansen	10-69
Arne Landelius	10-77

NÆRINGSØKONOMI**Per Halvor Vale:**

Et teoretisk skjema for å bedømme optimal omløpstid av jord ved kornproduksjon	2-29
--	------

Erik Brofoss:

Industriens plass i distriktsutbyggingen	4-3
--	-----

Fritz C. Holte:

Biologiske beregninger av matbehov og matproduksjon	5-14
---	------

Nils Heggemsnes:

Prospects for ocean transport on a growing world market taking into Consideration higher efficiency in ships, ship operation, management, organisation, etc.	5-30
---	------

Just Faaland:

Norsk skipsfart og kapitalhjelp til utviklings-land	5-44
---	------

Dag Bjørnland:

Transportøkonomi — transportpolitikk	6-3
--	-----

Tor Kubberud:

Verdens oljemarked i 1975 og behovet for tankskip	6-20
---	------

Kommentar:

Jernbanetransportkomitéens innstilling	6-46
--	------

Fridthjov Haavordson og Finn-Arne Johansen:

Hjelpefinansierte transporter på norske skip — ennå en gang	6-49
---	------

Tore Kiøsterud:

Samfunnsmessig analyse av bolig og byggeproblemer	8-16
---	------

Per Halvor Vale:

Langtidsprogrammet og jordbruket	8-30
--	------

Just Faaland:

Fraktttekter og utviklingshjelp	8-33
---------------------------------------	------

Kommentar:

Telefonutbygging og takstpolitikk	9-44
---	------

BEDRIFTSØKONOMI**Fredrik C. Schreuder:**

Verdipapiranalyse — et eget fagområde i større finansieringsinstitusjoner	1-7
---	-----

Anders Dedekam jr. og Steinar Strøm:

Hva er riktige bokpriser	1-29
--------------------------------	------

Börje Langefors:

Integrerte system för företagsstyring — illusjon eller realistisk framtidsmål	3-3
---	-----

Knut T. Gjøe:

Forlagsvirksomhet og merverdiavgift	4-34
---	------

Anders Dedekam jr. og Steinar Strøm:

«Riktige» bokpriser nok en gang	4-37
---------------------------------------	------

Rolf W. Erichsen:

Hvor står norsk bankvesen i EDB-utviklingen?	8-22
--	------

Finn Kydland:

Simulering av linjefart	9-13
-------------------------------	------

BOKANMELDELSER, LITTERATUR**Per Meinich:**

Harald Strøm: Den direkte personbeskatning i Norge	1-23
--	------

Jan Hoem:

Johan Galtung: Theory and Methods of Social Research	1-23
--	------

Stein Hansen:

Staffan Burenstam Linder: Den rastlösa välfärds människan	
Tidsbrist i överflod — en ekonomisk studie	9-48

Olav Magnussen:

Tore Thonstad: Education and Manpower	9-48
--	------

DIVERSE**Einar Berg:**

Videreutdanning i USA?	1-15
------------------------------	------

Tor Rasmussen:

Omkring Norges Handelshøyskoles høst-konferanse	1-18
---	------

Rapporter og utredninger fra Transportøkonomisk institutt i 1968:

Sosialøkonomisk Institutt	2-26
---------------------------------	------

Memoranda utgitt i 2. halvår 1968:

Samfunnsøkonomisk Institutt	2-36
-----------------------------------	------

Diskusjonnotater utgitt i 1968:

Herdis Thorén Amundsen: Statistikkundervisningen for sosialøkonome	3-6
--	-----

Erling Eide:

Verdier og fakta i sosialøkonomien	3-32
--	------

Kommentar: Uttalelser fra interesseorganisasjonene:

Hermod Skånland: Hva ønsker administrasjonen og politikerne	4-20
---	------

Om Sosialøkonomisk Samfunns virksomhet	4-40
---	------

Sir Alec Cairncross K.C.M.G.

The work of an economic adviser	5-3
---------------------------------------	-----

Petter Jakob Bjerre:

Pakistan — eit mønsterland	6-16
----------------------------------	------

Veien til politisk sukses	7-18
---------------------------------	------

Nobelpris i økonomi	8-26
---------------------------	------

Kaare Edvardsen:

Ragnar Frisch's vitenskaplige innsats	9-3
---	-----

Om Jan Tinbergen	9-11
------------------------	------

Tore Lindholt:

Åpning av Sosialøkonomisk Samfunns Høst-konferanse 1969	10-3
---	------

Harald Henriksen:

Oppsummering av Sosialøkonomisk Samfunns Høstkonferanse 1969	10-83
--	-------

Ansvarlige redaktører:

Erling S. Andersen
Per Steina
Age R. Sørsveen

Redaksjonsutvalg:

orsker Arne Amundsen
Universitetslektor
Gunnar Bramness
id. oecon. Johan Frøland
manuensis Kåre Gissvoll
ontorsjef Eskild Jensen
nd. oecon. Kristen Knudsen
id. oecon. Jan E. Korsæth
nd. oecon. Tore Lindholt
id. oecon. Bjørn Tryggeset
Vit.ass. Per H. Vale

INNHOLD

f Johansen:	
tiske merknader til	
rofessor Georg Borg-	
trøms økonomiske opp-	
atninger	3
drik C. Schreuder:	
dipapiranalyse — et	
get fagområde i stør-	
e finansinstitusjoner..	7
l Nordhus:	
modige ytringer om	
asjonalsbudsjettet	11
ar Berg:	
lereutdanning USA?..	15
Rasmussen:	
kring Norges Handels-	
øyskoles høstkonfe-	
anse	18
Meinich:	
anmeldelse	23
M. Hoem:	
økanmeldelse	26
ders Dedekam jr. og	
inar Strøm:	
a er «riktige» bokpri-	
er?	29

SOSIALØKONOMEN

Utgitt av
sialøkonomisk Samfunn.
kommer med 10 nummer
år og sendes gratis til
foreningens medlemmer.

Postadresse:
stboks 1501, Vika, Oslo 1

Budadresse:
edre Vollgt. 11, rom 705.
Grenseveien 99, 3 etg.

bonnementspris kr. 40,—
r. år. Løssalg kr. 4.—.

Skattesystemet, indirekte virkninger og „privat beskatning”

Hovedtemaet i den økonomisk-politiske debatt i Norge i år vil bli vårt skattesystem. Skatter og avgifter har eller kan iallfall ha flere funksjoner i den samfunnsøkonomiske styring. I denne «momsetid» har særlig den fordelingspolitiske funksjon vært i søkelyset. Det er kanskje riktig, men ellers er det forstemmende å se i hvilken grad skattemessige detaljspørsmål har vært framme i debatten. Det er forstemmende fordi vi nå, i forbindelse med omleggingen av skattesystemet, har muligheten til en større prinsipiell skattedebatt.

Et spørsmål som vi gjerne hadde sett tatt opp er: På hvilke områder skal det offentlige sette inn virkemidler for å få justert den vare- og tjenestesammensetning som vil oppstå uten offentlige inngrep?

Vi har sett spor av en detaljdiskusjon vedrørende denne problemstillingen illustrert ved kravene om avgiftsfritak for bøker og visse tjenesteytelser. Men ingen synes å ville ta opp problemet på generelt grunnlag; man synes heller ikke å ville generalisere sine standpunkter på ett område til hele systemet.

Bakgrunnen for å reise spørsmålet er følgende: Visse virkninger av den økonomiske aktivitet blir ikke tatt hensyn til ved den privat-økonomiske avveining enten på konsument- eller produsentsiden. Videre vil det kanskje i visse produksjonssektorer være slik at produsentene utfører en «privat beskatning» eller en uoffisiell avgiftsbelegning gjennom å utnytte en sterk strategisk stilling i markedet.

I dette nummer bringer vi en artikkel («Hva er riktige bokpriser?») som peker på et område, hvor etter forfatterens mening både indirekte virkninger og «privat beskatning» gjør seg gjeldende. Indirekte virkninger må fastlegges på subjektivt grunnlag, den «private beskatning» kan formelt sett observeres i markedet.

I dagspressen får en inntrykk av at det på mange områder er tilstede virkninger som ikke blir oppfanget av den privatøkonomiske avveining. Eksempler på dette kan hentes fra diskusjonene om forurensningsproblemer, distriktsutbygging og kommunikasjoner for å nevne noen områder.

Bortsett fra ved omsetningen av noen få varer som f.eks. alkohol og tobakk kan vi ikke se at det foreligger en politisk standpunkt-tagen til det nevnte problem og som har manifestert seg i den offentlige avgifts- og subsidiepolitikk. Heller ikke synes det å være foretatt noen større markedsundersøkelser vis à vis utsagnet om «privat beskatning».

Ved nærmere ettertanke sitter en igjen med det inntrykk at det kanskje er få aktiviteter og varer som ikke har indirekte virkninger. Det ville heller ikke være forbausende om den «private beskatning» er ganske utbredt og på en del områder permanent. Er dette politisk tilsiktet? På en del områder tror vi svaret er nei. Hvis disse inntrykkene er riktige, vil vi hevde at dette gir en annen markedsfilosofi enn den som en må anta at myndighetene hittil har handlet ut fra — mer eller mindre bevisst.

Velg skrivehode * - velg språk og skrift

på én og samme skrivemaskin: IBM 72

IBM 72, den elektriske skrivemaskin med skrivehode er enestående. Fordi den er allsidig. Den så dagens lys i 1961. Siden den gang er dette kvalitetsprodukt utviklet videre. Ikke bare er IBM 72 blitt vår desiderte bestseller. Den viser også stadig nye sider av sitt talent.

IBM 72 kan skrive på flere språk med de spesialtegn og bokstaver som trengs. Bare ved å skifte hode! Teknisk/vitenskapelig hode finnes også. For norsk korrespondanse kan De velge mellom 13 forskjellige skrifttyper. Den har ingen valse som farer frem og tilbake, ingen

typearmer som «kolliderer». Derfor skriver den hurtigere enn noen annen maskin, og med færre feil. Også fordi IBM 72 har skrive-hukommelse.

Det siste nye er at vi har laget et spesielt hode for skrift som kan leses optisk for in-put i datamaskiner. Dermed er IBM 72 et av de nye bindeledd mellom tekstbehandling og databehandling.

Se IBM 72 i aksjon. Overbevis Dem om hvor lønnsomt det kan være å ha flere maskiner i én og samme maskin. Ring oss i dag. Nå!

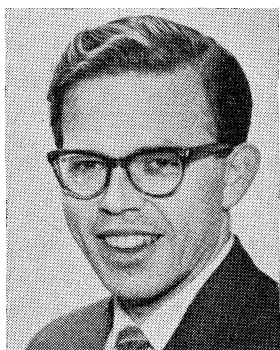
IBM

INTERNATIONAL BUSINESS MACHINES A/S

* Pris pr. hode kr. 150,-

OSLO 20 54 50 • BERGEN 18 155 • TRONDHEIM 30 644 • STAVANGER 27 514 • PORSGRUNN 52 703 • SARPSBORG 52 311
FORHANDLERE: KRISTIANSAND S 25 006 • ÅLESUND 23 128 • MO I RANA 50 855 • LILLEHAMMER 51 288.

Kritiske merknader til professor Georg Borgstrøms økonomiske oppfatninger*)

AV

PROFESSOR LEIF JOHANSEN,
UNIVERSITETET I OSLO

Gjennom en lang rekke bøker, foredrag og artikler har professor Borgstrøm plantet problemet om verdens nød og kløften mellom de fattige og rike folk brutalt i vår bevissthet. Ved å konsentrere seg om ernærings situasjonen, med sulten på den ene side og fråtseriet på

den annen, har han gjort problemet konkret og påtrengende for hver enkelt av oss.

Jeg deler den grunn tanke hos Borgstrøm at det viktigste problem verden står overfor i dag er den økende kløft mellom de fattige og de rike land. Allikevel vil jeg anføre noen kritiske synspunkter mot Borgstrøms ideer — først og fremst slik de kommer til uttrykk i hans bok «Mat for Milliarder». Det er ikke likegyldig hvilken *måte* en påkaller oppmerksomheten på, for selve utgangspunktet og premissene vil få betydning for hvilke tiltak en vil gripe til om en kommer så langt at noe faktisk blir gjort.

Borgstrøm later til å mene at en kjempemessig opplysningskampanje om problemets alvor *i seg selv* vil bringe oss langt i retning av en løsning. Dette er etter min mening overflatisk. Den økonomiske og sosiale historie viser en lang rekke eksempler på utviklinger som går på tvers av det *alle* samfunnsmedlemmer mener er ønskelig. Det er nok å tenke på de økonomiske krisene i 1930-årene: Produksjonen sank, arbeidsløsheten økte og handelen mellom landene skrumpet inn, selv om ingen — hverken arbeidere, bønder, kapitalister eller politikere — ønsket denne utviklingen, og mange i alle samfunnslag så den som en katastrofe. Det var altså ikke mangel på forståelse for alvor i situasjonen som hindret en løsning. Heller ikke var det knapphet på materielle ressurser — situasjonen var jo nettopp den at arbeidskraft og maskiner *ikke ble utnyttet*. Det avgjørende var spørsmålet om *måten å organisere* den økonomiske virksomhet i samfunnet på.

Et annet og kanskje mer aktuelt eksempel i sammenheng med de problemer Borgstrøm behandler, er spørsmålet om å begrense befolkningsveksten i de fattige og overbefolkede land. Her kan det selvfølgelig hjelpe *noe* om flertallet av borgerne innser at levestandarden i landet alt i alt vil kunne utvikle seg fordelaktig om tempoet i befolkningsveksten dempes ned. Men virkelig effekt får en slik abstrakt erkjennelse neppe i land som er preget av primitivt jordbruk og utstrakt naturalthushold, og hvor det eneste *det enkelte ektepar* har i sin makt å gjøre for å sikre sin egen alderdom er å sørge for å få så mange barn at i alle fall noen vil leve opp og hjelpe dem med underholdet når de selv blir gamle.

Det samme gjelder med hensyn til mange av de problemer Borgstrøm behandler: selv om *alle* blir klar over problemets alvor, er det ikke dermed sikkert vi er noe særlig nærmere

*) Radioforedrag 14. november 1968.

løsningen, nettopp fordi vi har med *samfunnsmessige* mekanismer å gjøre hvor *enkeltmeneskenes* erkjennelser og ønsker ikke på noen direkte og automatisk måte slår ut i tilsvarende samfunnsmessige resultater.

Nå ville det selvfølgelig være galt å gi det inntrykk at Borgstrøm utelukkende vier seg til det å vekke oppmerksomhet for situasjonens alvor. Spredt omkring i Borgstrøms bøker og artikler finnes bruddstykker av forslag til hva man konkret sett skal gjøre for å løse problemene. Men det er her — overfor det *vanskeligste* spørsmål — at jeg mener Borgstrøm blir overflatisk og kommer skjevt ut på grunn av ensidigheten i sitt utgangspunkt. Når en ansporer til «kjempeanstrengelser for å avverge katastrofen» — dette er Borgstrøms uttrykk — bør forslagene til *hva* en skal gjøre være velbegrunnede. Resultatet av «kjempeanstrengelser» i en retning som er valgt ut fra et overflatisk resonnement kan lett bli verre enn resultatet av ingen anstrengelse, fordi en i samfunnsmessige spørsmål har å gjøre med mange indirekte, og ikke åpenbare, effekter. Det er eksistensen av slike effekter som gjør at vi trenger samfunnsvitenskaper — *sosialøkonomi*, ikke bare bedriftsøkonomi; sosialpsykologi, ikke bare psykologi osv.

Borgstrøm *begynner* med å forkaste alle tradisjonelle begreper og tenkemåter.

Når det gjelder selve hovedstrukturen i samfunnet hevder han at det må «ny og konstruktiv tenkning til», og i denne forbindelse — hevder han — er «kommunisme, sosialisme og kapitalisme bare gamle, slitte fraser uten mening». En slik forkastelse uten å bringe fram et annet alternativ, uttrykker etter min mening en mangel på forståelse for at organisasjonsproblemet er et hovedproblem. De nevnte begreper angir jo hovedmønstre for måten å organisere økonomien i et samfunn på, selvfølgelig med mange varianter innenfor hvert hovedmønster. En ting er å være *kritisk* overfor kjente systemer og åpen overfor nye tanker, noe annet — og på *sin* måte dogmatisk — er det å forkaste de kjente systemer før en kan angi et annet alternativ som med en rimelig sannsynlighet kan sies å være bedre. Det å si at vi må «ta oss sammen», «se alvoret i situasjonen», få «ledere som kan få litt vett inn i skallen på folk» — dette er igjen Borgstrøms uttrykk — utpeker i seg selv ikke noe alternativ, for det sier ikke noe om *hvordan* en skal organisere samfunnet, nasjonalt og internasjonalt.

Fordi Borgstrøm ikke utformer et noenlunde klart alternativ når det gjelder selve hovedtrekkene i måten å organisere samfunnet på, er det vanskelig å diskutere denne saken videre. La meg derfor heller gå noe nærmere inn på et spørsmål som en kanskje kan si er av lavere orden. Det gjelder spørsmålet om hva slags beregninger og kriterier en skal legge til grunn for beslutninger om produksjon og handel.

Borgstrøm går her noe lenger i retning av å skissere et alternativ til tradisjonelle betraktningsmåter. Først forkastelsen av det tradisjonelle: Foruten å bruke slike uttrykk som at «tradisjonell økonomisk tenkning må forsvinne ut av bildet», hevder han «at det ikke lenger nytter å basere seg ensidig på abstrakte begreper som dollar, rubler, pund og kroner.» Nå vil vel ingen forsvare å legge «ensidig» vekt på disse begreper. Men spørsmålet er om en skal betrakte tradisjonelle økonomiske kalkulasjoner som et *grunnlag*, eller om en skal velge et helt annet grunnlag. Borgstrøm gjør det siste. Hans utgangspunkt er følgende: «Jo mer jeg beskjeftiger meg med disse problemene, desto tydeligere ser jeg at proteinene inntar en nøkkelstilling i verdensøkonomien». Ut fra dette foretar han en rekke beregninger som skal være et alternativ — ikke bare et supplement — til tradisjonelle økonomiske beregninger. Disse alternative beregninger går ut på å stille opp noe vi kunne kalle proteinregnskaper. Ved dette mener han for det første å kunne analysere verdenshandelens virkninger bedre enn ved tradisjonelle økonomiske beregninger, og for det andre å kunne legge et bedre grunnlag for beslutninger om produksjon og handel. Viktig i denne sammenheng er det at han nesten bare beskjeftiger seg med produksjon som enten direkte *framstiller* proteiner, eller som direkte *braker opp* proteiner — det siste særlig i forbindelse med bruk av proteinholdig fôr til husdyr i de rike land.

Dette opplegg leder til mange villedende betraktninger. Feilen ligger i to forhold. På den ene siden uttrykker ikke hans beregninger det faktum at en alltid står overfor spørsmål om å avveie *forskjellige behov* mot hverandre, og på den annen side reflekterer de bare meget mangelfullt den relative avkastning som produksjonsressurser — arbeidskraft, kapitalutstyr, jord — kan ha i forskjellige anvendelsesretninger. (I parentes kan det bemerkes at om Borgstrøm hadde utvidet synsfeltet og tatt med alt som direkte *eller indirekte* enten kan brukes til å fremstille protein eller som forbraker protein, da ville han i siste instans ha kommet fram til tall som svarer til tradisjonelle økonomiske kalkulasjoner — bare med den forskjell at f.eks. rekneenheten dollar ville være skiftet ut med en slags proteinenhet. Det er altså avgrensningen av synsfeltet som er det vesentlige.)

Et lite eksempel på hvordan Borgstrøm lar seg villedes av sine egne begrepsdannelser: I boken «Mat for Milliarder» diskuterer han mulighetene for å øke matvareproduksjonen i årene fremover i lys av erfaringer fra fortiden. Som argument mot optimisme anfører han erfaringene fra Vest-Europa på følgende måte: «Det driftige Vest-Europa trengte fem hundre år for å kunne tredoble sin produksjon av hvete, og økingen i løpet av de seneste hundre år har ikke vært større enn 60%, til tross for alt hva

moderne teknikk og vitenskap har kunnet utrette.» Her ville det være grunn til å istemme forundringen over at produksjonen ikke er økt raskere dersom Vest-Europas behov hadde vært så enkle at de best kunne tilfredsstilles med et stadig større forbruk av hvete og dersom Vest-Europa ikke hadde inngått i et system med spesialisering, arbeidsdeling og handel mellom landene. Det som i virkeligheten har skjedd er selvfølgelig at en i Vest-Europa har hatt en øking i levestandarden, med en tyngdeforskyvning av etterspørselen i retning av andre slags varer enn matvarer, og en samtidig overføring av ressurser bort fra jordbruket og over i industri og andre næringer. Tar en dette i betraktning blir en snarere forundret over at så mye arbeidskraft har kunnet flyttes ut av jordbruket uten at produksjonen er gått med, men tvert imot har økt ganske betydelig.

Mer direkte aktuelle for dagens situasjon er Borgstrøms betraktninger om den internasjonale handel. Han hevder her at det må være noe fundamentalt galt når et land som f.eks. Mexico, hvor befolkningen som helhet har underskudd både på protein og kalorier, kan la en betydelig del av landbrukets produksjon gå ut av landet som eksport. Siden Norden netto rechnet er en kjøper av proteinholdige varer på verdensmarkedet, karakteriserer han Norden som en «røver i markedet» som tar fra andre folk det proteinet de trenger.

Borgstrøm ser for det første ut til å bruke landenes nettoimport av protein som en skala for en moralsk vurdering av disse landene. Dette blir en ganske vilkårlig skala. Enhver komponent i det forbruket vi har — enten det er mat, klær, bøker, biler, hus, hage, fjernsynsapparater, leketøy, reiser, tobakk, elektrisk lys — representerer bruk av ressurser som, om ikke på kort så i alle fall på lang sikt, kunne settes inn slik at det øket verdens produksjon av proteinholdige matvarer. Det ville dels skje direkte ved større innsats i jordbruk og fiske på bekostning av innsats til å produsere alle de nevnte ting, dels indirekte ved å overføre arbeidskraft og andre ressurser til produksjon av kunstgjødning, traktorer, vanningsanlegg, og videre maskiner som trengs for å produsere kunstgjødning, traktorer, vanningsanlegg, elektrisitet for å drive disse maskinene osv. Tar vi hensyn til dette, blir det simpelthen det land som har den høyeste levestandard som vil komme på bunnen av den moralske skala ved at det «røver» mest protein fra dem som trenger det uansett om det er det land som har den største direkte nettoimport av proteiner.

Mer interessante enn denne moralske vurdering, er imidlertid de konkrete konklusjoner om hvordan produksjonen og handelen i verden bør innrettes. Disse er ikke særlig klart utformet hos Borgstrøm, men anbefalingene synes å gå i retning av at de proteinimporterende rike land skal øke sin egen produksjon

av slike matvarer og avstå fra å kjøpe dem på verdensmarkedet — det vil si bl.a. fra en del av de fattige land selv. Virkningene av dette for de underutviklede land har ikke Borgstrøm analysert. Antakelig vil virkningene bli nokså forskjellige for forskjellige grupper av underutviklede land. En del av dem — de som nå eksporterer proteinholdige varer — vil utvilsomt lide betydelige tap ved at prisene på proteinholdige varer på verdensmarkedet vil falle. Konsekvensene av dette kommer ikke tilsyne i Borgstrøms regnskaper, fordi han sjelden går inn på hva de proteineksexporterende underutviklede land benytter sine valutainntekter til. Hvis vi ikke setter det hele inn i en nyordning av verdensøkonomiens — og noen klar skisse til det har altså ikke Borgstrøm gitt — vil slike tiltak som de nevnte gjøre det vanskeligere for en del av de underutviklede land å skaffe seg import av bl.a. produksjonsmidler som er nødvendige for videreutviklingen av deres økonomier. Enda så viktige som proteinene er for dem, kan det altså være andre ting som er så nødvendige at de vil avstå fra noe av de proteinholdige varene for å skaffe valuta til å kjøpe disse andre tingene. Da hjælper vi dem ikke ved å vanskeliggjøre deres eksport.

Andre underutviklede land — de som importerer proteinholdige matvarer — vil selvfølgelig tjene på slike tiltak. Med de land som Borgstrøm gir særlig omtale — de som han sier «frarøves» proteiner gjennom verdenshandelen — vil altså ikke hjelpes av slike tiltak som han foreslår.

Kanskje forestiller Borgstrøm seg at man skulle gi de rike lands økte produksjon av proteinholdige varer til de fattige land. Men er det ikke da bedre simpelthen å overføre inntekter til disse landene? For det første vil de da selv kunne avveie om de vil benytte dem til økt forbruk av proteiner, eller om de vil finne andre konsumvarer, eller kanskje investeringsvarer for videreutviklingen av økonomien viktigere. For det andre vil en ved inntektsoverføringer ikke gripe forstyrrende inn i handelen mellom landene slik at fordelene ved spesialisering og arbeidsdeling i samsvar med de forskjellige lands forskjellige produksjonsforutsetninger går tapt. Og for den tredje vil en ved inntektsoverføringer kunne nå fattige land uansett hvilke konkrete former fattigdommen ytrer seg i, mens proteingaver basert på økt produksjon i de rike land, vil være en lite effektiv hjelp til de fattige land som selv er eksportører av proteinholdige varer — spesielt hvis en samtidig har skapt dårlige avsetningsmuligheter på verdensmarkedet for slike varer.

Foruten disse handelsmessige konsekvenser trekker Borgstrøm også visse konklusjoner med hensyn til retningen av den interne produksjonsutvikling i de underutviklede land. Her synes han å gå imot industrialiseringstiltak. Dette kommer til uttrykk bl.a. i forbindelse med omtalen av utviklingen i India og i Brasil.

Han overser tilsynelatende det forhold at selv om matmangelen kan være det som i øyeblikket slår en mest i øynene, så behøver ikke ensidig satsing på matvareproduksjon å være det riktige i litt lengre perspektiv. Mens en ved konsentrert satsing på matvareproduksjon kanskje *for en stund* noe bedre vil greie å holde takt med befolkningsøkningen, er det viktige momenter som peker i den retning at en bare gjennom en viss grad av industrialisering, for det første, kan få til en slik forandring i samfunnsforholdene at det blir realistisk å vente en neddemping av tempoet i befolkningsveksten, og, for det andre, samtidig kan skape et økonomisk overskudd som kan gi grunnlag for modernisering og effektivisering av matvareproduksjonen. Disse to momentene er avgjørende for at en om noen år eller årtier ikke skal stå overfor nøyaktig de samme problemer som man har i dag, bare multiplisert opp til en større målestokk på grunn av den økte befolkningen slik at problemene i virkeligheten blir enda vanskeligere å løse.

Jeg vil altså trekke følgende, tilsynelatende konservative, konklusjon: Tradisjonelle begreper som inntekt og lønnsomhet, og kalkulasjoner ved dollar, rubler, pund og kroner — som Borgstrøm nevner — er *mer* rettleidende enn de typer av overveielser og kalkulasjoner som Borgstrøm vil erstatte dem med. Hovedgrunnen er at slike tradisjonelle begreper og kalkulasjoner tross alt gir et visst rasjonelt grunnlag for å avveie mot hverandre forskjellige måter å disponere produktive ressurser på.

Det er imidlertid bare tilsynelatende at dette er en konservativ konklusjon. Overfor Borgstrøms argumentasjon kan det være grunn til å understreke følgende forhold.

For det første: Ved tradisjonelle økonomiske beregninger dekker man *ikke* over ulikhetene mellom de fattige og de rike land. Tvert imot blir ulikhetene mer slående i økonomiske beregninger enn i slike beregninger som Borgstrøm foretar, fordi det tross alt er en grense for hva de rike land kan greie å konsumere av matvarer, men knapt noen grense for hva de kan greie å konsumere av ressurskrevende varer og tjenester av annet slag.

For det andre: Konklusjonen går ikke imot tiltak til fordel for de fattige land. Om de rike land ville legge tilstrekkelig vekt på det å jevne ut kløften mellom de fattige og de rike land,

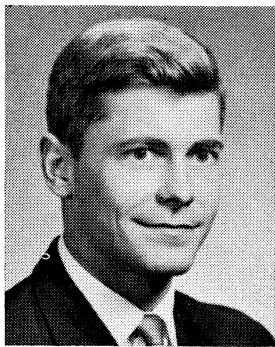
så er det ikke noe i veien for at de kunne overføre *langt mer* til de fattige land enn verdien av sitt proteinforbruk. Om det skjedde ville uten tvil verdens samlede etterspørsel etter proteinholdige varer øke, og dermed også prisene på disse øke i forhold til prisene på andre varer. Det ville vise seg lønnsomt også i de rike land å øke nettoproduksjonen og redusere importen av proteinholdige varer noe — men avbalansert mot andre ting. Det er altså ikke de tradisjonelle økonomiske kalkulasjonsformer og lønnsomhetsbetraktninger som står i veien for en for verden som helhet rimeligere disponering med hensyn til proteiner, slik Borgstrøm synes å mene, men det enkle faktum at de rike land ikke overfører mer av sin inntekt til de fattige land.

Selvfølge vil ikke alle hensyn reflekteres på en fullt tilfredsstillende måte gjennom et tradisjonelt prissystem. En del av de momentene Borgstrøm anfører tyder på at proteiner spiller en større rolle for helse og arbeidsevne enn folk flest er klar over. Dette kunne tale for spesielle tiltak for å bringe en korreksjon inn i kalkylene, foruten selvfølgelig opplysning. Videre kunne det være behov for prognoser for den fremtidige prisutvikling for forskjellige typer av matvarer i forhold til andre varer. Om disse vil vise en stigende tendens på lengre sikt — noe som mange sakkyndige mener — bør dette og altså ikke bare den prissituasjon vi har i øyeblikket, tas i betraktning ved disponering av ressursene, for eksempel i forbindelse med utviklingen av vårt eget landbruk og fiske. En bør altså foreta en *mer fullstendig* lønnsomhetsanalyse enn den som bare baseres på prisforholdene i øyeblikket.

For det tredje bør det understrekes at forsvaret for tradisjonelle økonomiske kalkulasjonsmetoder mot Borgstrøms kritikk selvfølgelig ikke innebærer noen undervurdering av betydningen av sosiale omveltninger i de fattige land slik at de kan mobilisere sine egne ressurser mer enn de fleste av dem gjør i dag. Ved at han avfeier spørsmålet om økonomiske systemer mener jeg tvert imot at det er Borgstrøms argumentasjon som tenderer til å avlede oppmerksomheten fra dette avgjørende moment.

Jeg vil sammenfatte meget kort med å si at Borgstrøm er en vekker mer enn en rettleder.

Verdi- papiranalyse - et eget fagområde i større finans- institusjoner

AV

SIVILØKONOM FREDRIK C. SCHREUDER,
CHRISTIANIA BANK OG KREDITKASSE

Verdipapiranalysen er den fagdisiplin som legges til grunn for beslutninger om å kjøpe, beholde eller selge aksjer og obligasjoner. Institusjoner som sitter med store verdipapirporteføljer vil derfor ofte ha ansatt analytikere som kontinuerlig gjennomgår porteføljen og søker etter bedre investeringsalternativer ut fra den

målsetting vedkommende institusjon har for sin portefølje, hva angår avkastning og verdistigning, risikograd, etc.

I en bank eller et meglerfirma som driver en aktiv rådgivningstjeneste overfor sine verdipapirkunder, vil verdipapiranalysen bli ytterligere komplisert ved at kundenes formål med sine plasseringer vil kunne variere sterkt. Noen vil være interessert i høy avkastning og liten risiko for kurstap, enkelte ønsker sterk verdistigning og er villige til å løpe en betydelig risiko, mens andre igjen ønsker en rimelig avkastning og en moderat verdistigning. De vanskeligste kunder å tilfredsstille er de som ønsker en sterk verdistigning uten å være villige til å løpe nevneverdig risiko.

Verdipapiranalysen omfatter såvel aksjer som obligasjoner. Mange porteføljer vil bestå av både aksjer og obligasjoner, og analytikernes oppgave vil være å finne frem til en hensiktsmessig fordeling.

Ved valg av obligasjoner vil analytikeren ta utgangspunkt i obligasjonskursen og den pålydende rente, og på grunnlag av den gjenværende løpetid og uttrekningsvilkårene beregne den effektive rente. Hensyn tatt til låntagernes kredittverdighet, vil man så kunne sette opp en rent statistisk prioriteringsliste over obligasjoner.

Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig. Analytikeren vil måtte gjøre seg opp en mening om den fremtidige utvikling på rentemarkedene, for derigjennom å kunne prioritere den sannsynlige fremtidige kursutvikling på obligasjonene. Generelt sett kan man si at obligasjonsinvesteringer er attraktive i perioder med fallende rentenivå, mens man bør være varsom i perioder med rentestigning.

Når det er tale om utenlandske obligasjoner, må valutasisuasjonen i de land det er tale om vurderes inngående. Det er klart at man vil måtte kreve en vesentlig høyere rente for å trekke lånekapital til land der devalueringsrisikoen er høy, enn det som vil være nødvendig for å trekke utenlandske investors til obligasjonsmarkedet i land med en solid utenriksøkonomi.

Kursen på securities valuta, dvs. den valuta som i Norge er øremerket for investeringer i utenlandske obligasjoner og aksjer, og som investors i regelen må betale en betydelig overkurs for, samt prognosene for utviklingen på securities valuta-markedet i fremtiden, vil influere på beslutningen om å investere i utenlandske obligasjoner. Ventes det fall i kursen på securities valuta, er investeringer i utenlandske verdipapirer, og fremfor alt i utenlandske obligasjoner, selvsagt mindre attrakti-

ve enn i en periode der man vurderer utsiktene på securities valuta-markedet mer positivt.

I den senere tid er det dukket opp et marked for obligasjoner som på nærmere angitte vilkår kan konverteres til aksjer. Disse obligasjonene har vært meget populære fordi investor får del i kursstigningen på selskapets aksjer samtidig som han slipper å løpe den fulle risiko på nedsiden. Ved et sterkt fall i kursen på selskapets aksjer vil obligasjonskursene følge med et stykke, inntil renteavkastningen blir så høy at nye investors kjøper obligasjonene av den grunn. En analyse av disse obligasjonene vil stort sett falle sammen med en analyse av vedkommende selskaps aksjer, idet man er interessert i å vurdere hvilket potensial for kursgevinst som eksisterer. Renteavkastningen og konverteringsvilkårene er selvsagt også faktorer som må vurderes inngående, da disse vil influere i vesentlig grad på den aktuelle risiko for kursfall.

Aksjeanalysen kan naturlig spaltes i tre deler: valg av markeder, valg av næringsgrener og industrier og valg av selskaper.

Ved analysen av et nasjonalt marked er det naturlig å ta utgangspunkt i vedkommende lands økonomi, og forsøke å forutsi den videre utvikling i denne. Aksjemarkedene har en tendens til å antesipere den økonomiske utvikling, og det er derfor viktig at man så tidlig som mulig får gode holdepunkter for vurderingen av den fremtidige økonomiske utvikling i vedkommende land. Faktorer som tillegges spesiell vekt er den økonomiske vekst, den innenlandske etterspørsel, investeringsnivået, prisutviklingen og den utenriksøkonomiske stilling. I denne forbindelse er det naturlig å foreta en vurdering av vedkommende lands betalingsbalanse og valutaposisjon for å gjøre seg opp en mening om den valutarisiko man løper ved å investere i vedkommende marked.

Betydningen av politiske faktorer skal heller ikke undervurderes. Rent generelt foretrekkes investeringer i land med forholdsvis høy grad av politisk stabilitet. Hvis man ser på kursutviklingen i de siste par år i de europeiske land, kan man lett se den vekt som blir tillagt de politiske faktorer ved å sammenligne kursutviklingen i Tyskland og Sveits på den ene siden med utviklingen i Italia og Frankrike på den annen. Det italienske marked har f.eks. stått omtrent stille på tross av den gunstige økonomiske utvikling i landet.

Det generelle kursnivå for aksjer i et gitt land kan også spille en betydelig rolle når det gjelder vurderingen av markedets fremtid. I et oppadgående marked vil som regel antall attraktive investeringsobjekter bli redusert etter hvert som kursene stiger, og man kommer til et visst punkt hvor risikoen på nedsiden blir antatt å være så vidt stor at investeringer i vedkommende land frarådes på tross av at det ikke finnes umiddelbare tegn som tyder på en økonomisk nedgang.

Markedets størrelse er også en faktor av betydning. I USA, f.eks. er det så mange aksjer å velge mellom at man vet at det alltid vil finnes attraktive investeringsobjekter selv når den generelle markedstendensen er nedadgående. Dette marked har også den store fordel at aksjene er lett omsettelige, i alle fall når det gjelder poster av den størrelse det er naturlig for norske investors å operere med.

Etter å ha foretatt en vurdering av de forskjellige markeder, vil analytikeren forsøke å finne frem til de sektorer av økonomien som synes å ha fremtiden for seg og som vil vise sterkest vekst i årene fremover. Det blir her foretatt en vurdering av det fremtidige marked for vedkommende industris produkter, forholdet mellom markedets størrelse og utviklingen av vedkommende industris produksjonskapasitet, med de følger dette vil kunne få for prisutviklingen i næringen. Pris- og kostnadsstrukturen innen næringen vil bli analysert, og evt. internasjonale integreringsbestrebelsers kartlagt. Siktepunktet er å få et bilde av salgs- og fortjenesteutviklingen innen næringen og forutsi hvorledes denne vil arte seg i fremtiden.

Den siste og viktigste delen av verdipapiranalytikerens arbeid består i å velge individuelle aksjer. Det er en universell tendens at institusjonenes andel av den samlede verdipapiromsætning stiger raskt, og dette har medført at aksjemarkedene blir stadig mer selektive. Tidligere opplevde man ofte at kursutviklingen for de langt fleste aksjer på et marked var temmelig parallell. Institusjonenes økte innflytelse på markedet har imidlertid medført at det er blitt et større skille mellom gode og dårlige papirer. Kravene til en omhyggelig vurdering av det enkelte selskap er derfor økt vesentlig.

Den viktigste, men også vanskeligste, faktor å bedømme er selskapets ledelse. De selskaper som har hatt den beste lønnsomhetsutvikling i de senere år har åpenbart i stor utstrekning hatt en dyktig ledelse. Mange av disse selskaper finnes innen sektorer av næringslivet som viser rask vekst, og enkelte vil kanskje være tilbøyelig til å tro at dette er en tilfældighet. Det er imidlertid en kiensgjerning at et firma sjelden havner i en ekspansiv sektor av næringslivet uten at det selv ønsker å komme dit.

Veksten og stabiliteten av et selskaps salg og fortjeneste er ett av de hovedkriterier en verdipapiranalytiker ser etter. Han vil videre forsøke å danne seg et bilde av selskapets policy og den strategi som er lagt opp for å sikre selskapets konkurranseevne i årene fremover. (Elektrokemisk og Saugbrugsforeningen synes å være typiske eksempler i Norge på selskaper med en klart definert strategi).

Selskapets spesielle kompetanse når det gjelder forskning, produksjon og markedsføring blir inngående vurdert, og fremtidsutsiktene for selskapets produkter tillegges betydelig vekt. Hvilken risiko er det f.eks. for at selskapets hovedprodukter skal bli foreldet, bl.a. som

følge av den teknologiske utvikling? I hvilken grad er selskapet sikret avsetning for sine produkter gjennom en vertikal integrering eller samarbeidsavtaler? Hvilken evne har firmaet til å stå imot en reduksjon i prisene på grunn av økt konkurranse?

Selskapets finansielle styrke vil også måtte tillegges vekt ved en aksjevurdering. Finansiell styrke gir handlingsfrihet og handlingsfriheten kan gi en god bedriftsledelse muligheter til å utnytte spesielle situasjoner og muligheter i omverdenen med fordel. Uten finansiell styrke kan et firma ofte ha vanskeligheter med å få realisert sine planer og utnytte sin spesielle kompetanse, selv om selskapet har en meget dyktig ledelse.

Når man har vurdert de ovennevnte faktorer og funnet ut at man liker selskapet, melder spørsmålet seg hvorvidt kursen for selskapets aksjer er attraktiv nok til at man vil anbefale aksjekjøp.

Selv om det i enkelte tilfelle kan knytte seg en viss tallmagi til en bestemt kurs for et selskaps aksjer, som f.eks. når folk for tiden synes at 350 kroner er billig og 500 kroner er dyrt for 'Elektrokemisk' aksjer, er det åpenbart at aksjekursen må sees i forhold til noe før man kan si om kursen er høy eller lav. Den vanligste måleenheten i dag er den såkalte «price/earnings ratio» som setter aksjekursen i forhold til selskapets nettofortjeneste pr. aksje etter avskrivninger og skatter. Med andre ord, man setter kursen i relasjon til selskapets inntjeningssevne.

Når man kjøper aksjer i et selskap kan det være liten tvil om at man i større utstrekning kjøper selskapets fremtid enn dets historie.

Aksjeanalytikerens arbeid vil derfor ofte kunne ut i et forsøk på å forhåndskalkulere selskapets nettofortjeneste pr. aksje ett, og i noen tilfelle endog flere, år inn i fremtiden. Det sier seg selv at en slik kvantifisering av et selskaps fremtidsutsikter er forbundet med usikkerhetsmomenter, men mange aksjeanalytikere, særlig i USA og Japan, har etter hvert utviklet en betydelig ekspertise i å foreta slike forhåndsberegninger.

Det er klart at et selskap som med forholdsvis stor grad av sannsynlighet kan forutsies å ville få en betydelig stigning i sin nettofortjeneste pr. aksje over de kommende år, bør verdsettes høyere i markedet i relasjon til dagens inntekter enn et firma som antas å ville ha den samme, eller kanskje til og med synkende fortjeneste. Hvor meget mer man skal være villig til å betale for aksjene i et vekstselskap er ett av hovedspørsmålene i moderne aksjeanalyse, og det er liten tvil om at selv et utpreget vekstselskap kan kjøpes for dyrt.

En faktor som også bør tillegges vekt er vedkommende aksjes tekniske stilling i markedet. (Den tekniske stilling gir uttrykk for tilbuds- og etterspørselsbildet på et bestemt tidspunkt).

Man vil f.eks. ofte oppleve at en aksje etter en kraftig stigning vil lokke frem et betydelig an-

tall selgere som bidrar til å presse kursen nedover igjen. Dette kan skje til tross for at aksjen på det høye nivå fremdeles er billig, basert på selskapets fremtidsutsikter, men det faktum at et visst antall aksjonærer ønsker å gardere sin fortjeneste er tilstrekkelig til å forårsake reaksjonen i aksjekursen. En tilsvarende situasjon vil kunne oppstå hvis en større aksjonær plutselig faller fra og hans etterlatte ønsker å selge en større aksjepost.

Ved å studere såkalte «charts», dvs. et situasjonskart over utviklingen i kursen og omsetningsvolumet for en bestemt aksje gjennom et lengre tidsrom, vil man kunne gjøre seg opp en viss mening om aksjens markedstekniske stilling på et gitt tidspunkt. I enkelte land er studier av «charts» utviklet til den reneste «vitenskap», og det kan nok tenkes at enkelte analytikere legger for stor vekt på disse faktorer i forhold til de mer fundamentale forhold som influerer på utviklingen i selskapets salg og inntekter.

Muligheter for kursstigning skapes også av spesielle situasjoner, som f.eks. når en ny ledelse tar over styringen av et selskap og skaper nye fortjenestemuligheter gjennom rasjonalisering, utvikling av nye markeder og produkter, etc. En aksjeanalytiker må også ha øynene åpne for de forhold i en bedrift som kan virke spesielt attraktive på andre firmaer og som således kan gjøre et børsnotert selskap til en potensiell «take over» kandidat. På det hjemlige marked ville det nok vært mulig gjennom en grundig aksjeanalyse å komme frem til at forholdene for «take over» lå vel til rette både i «Otto Thoresen» og i «Viking Forsikrings-selskap». Generelt sett tror jeg imidlertid det er grunn til å fraråde at man vurderer fusjonssjanser for høyt. Det går nemlig ofte langsomt med slike planer og i mange tilfelle kan man foreta bedre plasseringer om man legger andre kriterier til grunn. Det er verdt å merke seg at man sjelden er alene om å spekulere i sammenslutningsrykter, og kursen på det tidspunkt man selv kommer inn i bildet vil i mange tilfelle allerede ha diskontert en god del av fusjonsgevinsten.

Mange vil kanskje stusse over at jeg ikke har nevnt aksjeutbytte som en faktor i kursfastsettelsen. Jeg har med vilje ventet med å gjøre dette, fordi utbyttets betydning i så måte er blitt vesentlig redusert i de senere år. (Bankaksjer i Norge har hittil representert en unntagelse fra denne trend. Avkastningen av norske bankaksjer er således forbausende lik — mens det til dels er betydelige forskjeller når det gjelder bankenes «price/earnings ratio». Hvor lenge denne situasjon vil vedvare er det vanskelig å ha noen sikker formening om.)

Det er liten tvil om at aksjeutbyttet er et vesentlig mindre objektivt vurderingskriterium enn bedriftens lønnsomhet og inntjeningssevne. Et industriselskap i en typisk vekstindustri, som på grunn av høy avkastning på investert

kapital finner det fordelaktig å «pløye» så meget som mulig av fortjenesten tilbake i selskapet, bør selvsagt krediteres for denne policy gjennom aksjekursen. På den annen side er det ingen grunn til at et ulønnsomt foretagende som oppløser sine skjulte reserver for å betale utbytte av den grunn skal få sine aksjer høyt vurdert i markedet.

Man opplever også at ledelsen i børsnoterte selskaper fastsetter utbyttet ut fra ønsket om å påvirke kursen i negativ retning. Der hvor man har en eller noen få enkeltindivider med kontrollerende interesse i et selskap vil man f.eks. ofte finne at utbytteprosenten settes uforholdsmessig lavt for at vedkommende hovedaksjonær skal slippe å betale så meget formueskatt som det den egentlige verdi av hans aksjepost skulle tilsi.

Av ovennevnte grunner har man i moderne aksjeanalyse, i hvert fall for vekstselskapenes vedkommende, vært tilbøyelig til å tillegge utbyttet vesentlig mindre vekt enn tidligere. Den revurdering som her er i ferd med å finne sted, med tilagende vekt på et selskaps fortjeneste, har gitt mange lønnsomme investeringsmuligheter for norske investors i de senere år.

Nå knytter det seg mange usikkerhetsmomenter også til vurderingen av et selskaps lønnsomhet. Det er ikke alltid at bedriftens årsregnskap og de offentliggjorte regnskaper viser det reelle bilde. Her i Norge har vi bl.a. eksempler på selskaper som tar utgangspunkt i det overskudd de ønsker å presentere for sine aksjonærer og som så justerer sine avskrivninger, fondsavsetninger og bokført verdi av varelagre på en slik måte at det bildet som presenteres blir i overensstemmelse med intensjonene.

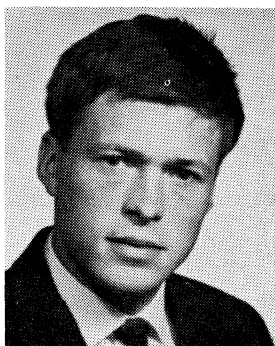
Aksjeanalytikerens oppgave er å forsøke å vurdere hva selskapets virkelige lønnsomhet er, ved å innføre standardiserte vurderingskriterier som gjør det mulig å foreta sammenligninger selskapene imellom. Her i Norge er det langt frem til målet på dette område, men det ble nylig stiftet en forening, Norske Finansanalytikeres Forening, som bl.a. har til formål å få innført felles kriterier for beregning av selskapenes fortjeneste. En rekke av de største banker, meglerfirmaer, forsikringsselskaper og institusjonelle investors vil være representert i foreningen, og det er meningen å få nedsatt en komité som nettopp skal ta seg av utarbeidelse

av standardiserte kriterier for lønnsomhet. Det er liten grunn til å legge skjul på investors rent generelt foretrekker selskaper som gir gode opplysninger til sine aksjonærer, og som heller ikke er redde for å snakke om sine fremtidsplaner. Som tidligere nevnt kjøper en aksjonær selskapets fremtid og ikke dets historie, og det er således viktig at han får opplysninger som gjør det mulig for ham å vurdere selskapets fremtidsutsikter. Den åpenhet som generelt sett preger amerikanske selskaper i forhold til aksjonærene er kanskje en av hovedgrunnene til at det amerikanske marked også har trukket til seg så mange investors fra andre land. I Europa ligger vi et godt stykke etter på dette området, selv om forholdene er i sterk bedring. I norske børsnoterte selskaper varierer viljen til å gi opplysninger meget sterkt fra bedrift til bedrift. En rekke selskaper tilfredsstiller ikke en gang de krav til å gi opplysninger som myndighetene gjennom aksjeloven pålegger dem, mens andre gir opplysninger som går langt utover lovens krav. Norske Finansanalytikeres Forening vil forsøke å bidra til å gjøre de børsnoterte selskaper mer åpne overfor sine aksjonærer. Et eget utvalg innenfor foreningen vil kartlegge i hvilken grad lovens påbud om opplysninger er tilfredsstillende i de forskjellige selskaper og påtale forholdene der det er grunn til det.

Foreningen har til hensikt å arrangere møter («hearings») der ledelsen i norske børsnoterte selskaper blir invitert til å redegjøre om forholdene i sin bedrift, og der foreningens medlemmer får anledning til å stille spørsmål. Gjennom disse møtene håper vi å bidra til en bedring av såvel kvaliteten som kvantiteten av de opplysninger som blir gjort det investerende publikum til del.

Til sist vil jeg få nevne at det er et utbredt samarbeid mellom aksjeanalytikere i forskjellige land. I Europa har flere nasjonale finansanalytikerforeninger gått sammen om å etablere en felles organisasjon, som har til formål å arbeide for innføringen av felles vurderingskriterier som gjør det mulig å foreta direkte sammenligninger mellom investeringsalternativer i forskjellige land. De problemer man står overfor er nokså parallelle i de europeiske land, og det er liten tvil om at finansanalytikerne i Norge gjennom de internasjonale kontakter som etableres, vil kunne høste verdifulle impulser.

Frimodige ytringer om nasjonal- budsjettet

AV

KONSULENT, CAND. OECON. ODD NORDHUS,
NORGES BANK.

I årene like etter krigen tok den daværende regjering opp og realiserte idéen om en plan — et nasjonalbudsjett — for utviklingen av landets næringsliv og økonomi, fordi det var behov for et hjelpemiddel i den økonomiske politikk, et verktøy for rasjonell bruk av knappe ressurser som kunne hjelpe til å oppnå bedre sammenheng i målsettingene og bedre samordning av virkemidlene. Regjeringen formulerte i klare ord hovedmålene for sin økonomiske politikk og gjorde rede for hvilke virkemidler som skulle brukes og tiltak som skulle treffes for å nå de oppsatte mål. Budsjettet, slik det da var, hadde mange likhetspunkter med en plan. Det avspeilte en målbevisst, handlekraftig

regjering med klare retningslinjer for sin politikk. Ingen kunne være i tvil om hva regjeringens økonomiske politikk gikk ut på. Kort sagt, det gamle nasjonalbudsjett hadde perspektiv og var en ypperlig kilde til innblikk i motivene og tankegangen bak regjeringens politikk og handlinger.

Det var den gang. I dag er innholdet og karakteren av nasjonalbudsjettet blitt et helt annet. Det er holdt i vage, alminnelige vendinger, gir få klare beskjeder om myndighetenes målsettinger, og diskusjonen om virkemidlene begrenser seg til å vise til prosentendringer i visse poster på statsbudsjettet og uttrykke ønsker om størrelsen på kreditttilførselen og kapitalinngangen fra utlandet. Her er noen eksempler fra 1969-budsjettet. Om målsettingene for den økonomiske politikk heter det blant annet:

«Det vil være av avgjørende betydning for den økonomiske utvikling i tiden framover at den bedrede balanse kan bevares. Særlig viktig vil det være å bryte tendensene til sterkere stigning i vårt eget enn i andre lands kostnadsnivå. Opprettholdelse av en tilfredsstillende konkurranseevne overfor utlandet er et avgjørende vilkår for en fortsatt sterk og stabil økonomisk vekst.» (Side 16, sp. 2).

Dette er ikke stort annet enn platte selvfølgeligheter, men presenteres likevel som det sentrale i opplegget (les målene) for regjeringens økonomiske politikk i 1969. Hva ønsker regjeringen å gjøre for å nå målsettingene? Jo, den ønsker blant annet å nedsette en komité som skal se på mulighetene for produktivtforbedringer. Ellers heter det blant annet:

«Den samlede kreditttilførsel til private og kommuner i 1969 bør ikke være vesentlig høyere enn i inneværende år, da....»

«Både på grunn av den ventede sterke nedgang i importen av skip og fordi våre valuta-beholdninger for tiden er tilstrekkelig store, tar en sikte på en forholdsvis betydelig nedgang i den direkte kapitalinngang fra utlandet, og det» (side 17, sp. 1).

Dette er vel og bra, men hva med virkemidlene? Videre under omtalen av virkemidlene heter det at en «vil spesielt søke å styrke mulighetene for finansiering (av næringslivet) over obligasjonsmarkedet». Men hvorfor? — Samtidig pekes det på at statens lånebehov vil øke sterkt i 1969. Javel, men det sies ikke et ord om de implikasjoner dette har, og om de vanskeligheter som er forbundet med å få til økt omsetning av obligasjoner. Det tør være kjent at det blant annet har betydning for ren-

tepolitikken. Hvilke virkemidler regjeringen ønsker å bruke, får vi egentlig ikke vite noen-ting om.

Nasjonalbudsjettet, slik som det i dag pre-senteres for offentligheten, er redusert til et dokument hvor det publiseres konjunkturover-sikter og prognoser på hovedstørrelsene i øko-nomien. Det gir ikke som tidligere klare ret-ningslinjer for regjeringens økonomiske poli-tikk og bruk av virkemidler. Utviklingen mot denne tingenes tilstand har vært gradvis og har pågått i lang tid. Det er blant annet en følge av overgangen fra en sterkt regulert økonomi i de første etterkrigsårene til en stadig mer in-direkte styrt økonomi. Dette måtte nødvendig-vis forandre karakteren av nasjonalbudsjettet i retning av flere prognoser og mindre plan. Jeg skal imidlertid ikke diskutere om dette har vært en ønskelig utvikling eller ei, men i stedet komme med en del kritiske merknader til prognosearbeidet og konjunkturoversiktene i nasjonalbudsjettet.

Hovedformålet med konjunkturanalyser og prognoser er å få et bedre grunnlag for kon-junkturreguleringen. En prognose på den øko-nomiske utvikling har omtrent samme formål som værvarslingen, nemlig hjelpe oss til i tide å treffe forholdsregler mot ting eller forhold som ellers kunne bli ubehagelige for oss. Når værmannen varsler regn for ettermiddagen, tar vi med oss paraply på jobben, selv om det er solskinn når vi går hjemmefra. Vi tar våre forholdsregler. I økonomisk «værvarsling» ønsker vi f.eks. å få et bilde av hva sysselset-tingen vil bli i tiden fremover. Hvis prognosen peker mot en uønsket utvikling, dvs. en-ten for liten sysselsetting (for stor arbeidsløs-het) eller for stor etterspørsel etter arbeids-kraft, kan vi treffe tiltak i tide for å påvirke utviklingen slik at vi får en sysselsetting som er nærmere det vi ønsker at den skal være. Ut fra samme tankegang lager en prognoser på industriproduksjonen, investeringene, forbru-ket, banklikviditeten, bankutlånene osv. Prog-noser er altså en viktig forutsetning for rasjo-nell økonomisk politikk. Tilfredsstiller nasjo-nalbudsjettets prognoser de krav som konjunkturreguleringen stiller? Jeg mener nei. For å drive konjunkturpolitikk, kreves det korttids-prognoser, dvs. for perioder på tre måneder (kvartal) og kortere (1 måned). Nasjonalbud-sjettet lager bare prognoser for 12 måneders perioder og disse revideres ikke oftere enn hvert halvår, ihvertfall ikke for offentligheten. Om ikke totalt uegnede, så er prognoser for så vidt lange perioder og som revideres så sjel-dent i alle fall av meget begrenset verdi i kon-junkturreguleringen. Hvorfor? Jo, fordi man-ge av de størrelsene vi er interessert i å styre (sysselsetting, investeringer, forbruk, likvidi-tet etc.), viser betydelige variasjoner over året. For ordens skyld: Jeg snakker her om tren-den i en økonomisk størrelse og regner altså ikke med svingninger som skyldes sesongmes-

sig variasjon. I konjunkturreguleringen er det av største viktighet at vi vet i hvilken utvik-lingsfase de aktuelle økonomiske størrelser befinner seg. Er de i ferd med å nå en topp? Eller kanskje vedkommende størrelse er i ferd med å nå et lavpunkt og snart vil være på vei opp. For å kunne treffe rasjonelle finans- og pengepolitiske tiltak, er det nødvendig å vite forholdsvis presist i hvilken retning relevante økonomiske størrelser beveger seg, og hvor fort de endrer seg, og hva situasjonen sannsyn-ligvis vil være i de nærmeste måneder om tiltak ikke treffes. Hvis ikke, vil vi lett kunne komme til å treffe destabiliserende tiltak i ste-det for stabiliserende. Nasjonalbudsjettets ett-årsprognoser tilfredsstiller ikke dette prognose-behov.

Jeg vil faktisk påstå at ett-års prognoser, slik de nå presenteres, er mer til hinder enn hjelp i konjunkturpolitikken. Ta nå f.eks. an-slagene på økningen i bankutlånene. Det er her en åpenbar tendens til å oppfatte anslag, laget opp til ett halvt år forut for det året de gjel-der, som faste og uforanderlige. Følgen av det-te er at en i kredittpolitikken ikke står så fritt som en ellers kunne ha gjort. Om det i løpet av året skulle fortone seg ønskelig å stramme inn på utlånsrammen, så er dette i praksis så godt som umulig.

Spørsmålet om hvor i konjunkturfasen de økonomiske variable befinner seg, bringer meg over til konjunkturanalysen, som er en viktig del av prognosearbeidet. Den går i korthet ut på å finne ut hva som skjer i økonomien akkurat nå og i hvilken retning utviklingen peker.

Nasjonalbudsjettet vier stor plass til å be-skrive den seneste økonomiske utvikling, og stoffet som presenteres, er i og for seg inter-essant nok, men det slår en at det aller meste er uinteressant fra konjunkturregulerings-synspunkt. Jeg vil påstå at konjunkturoversik-ten i nasjonalbudsjettet ikke gir en tilfredsstil-lende analyse av den konjunkturmessige situa-sjon i norsk økonomi i den forstand at vi ikke får skikkelig klarhet i trendutviklingen til de sentrale økonomiske indikatorer på det tids-punkt budsjettet offentliggjøres, og for så vidt heller ikke i hvordan trenden har utviklet seg i de seneste måneder. Grunnen til dette synes å være at en ikke anvender analyseteknikker og hjelpemidler som kan hjelpe en til å identifisere trenden i de relevante økonomiske indikatorer. Jeg tenker her på sesongkorrigering samt le-dende og etterslepene indikatoranalyse; hjel-pemidler som er helt alminnelige i mange an-dre land. Sesongkorrigering går ut på å elimi-nere på en systematisk måte sesongbevegelsen i en økonomisk tidsserie for derved lettere å se hvordan trenden utvikler seg. I nasjonalbudsjet-tet søker en også å ta hensyn til at økonomiske tidsserier er påvirket av sesongvariasjon, nem-lig ved å sammenligne tallet for en bestemt måned/kvartal med tallet for samme måned/kvartal ett år tidligere. Dette er imidlertid en

høyst primitiv teknikk — for ikke å si helt uegnet — til å bestemme trenden i en tidsserie. En slags trend vil metoden kunne frembringe, men det er tilfeldig om den ikke gir misvisende eller direkte gale indikasjoner på den «virkelige» trenden. Jeg skal illustrere et eklatant eksempel på den feilkonklusjon samme-tid-året-før sammenligninger kan føre til. Bruttonasjonalproduktet i faste 1961-priser var i første halvår 1968 3.0 % høyere enn i samme tidsrom 1967. Dette tallet er blitt utlagt å indikere en bra eller til dels sterk økonomisk vekst i første halvår 1968. Det faktiske forhold er imidlertid at BNP ikke vokste i løpet av første halvår 1968 i det hele tatt; produksjonen tenderte snarere til å falle i både første og annet kvartal.

Dette fremgår av Byråets sesongkorrigerte kvartalsserie for bruttonasjonalproduktet. Den vekst på 3% som det ovenfor er referert til, fant sted i løpet av annet halvår 1967, og tallet sier ingenting om produksjonsveksten i første halvår 1968.

I en viss utstrekning gjøres det i nasjonalbudsjettet bruk av sesongkorrigerte tallserier. Men den måten de brukes på, kan tyde på at en ikke har forstått poenget med sesongkorrigering. Jeg skal ved hjelp av et litt ekstremt eksempel vise hvordan nasjonalbudsjettet bruker sesongkorrigerte tall på en måte som kan lede en til å trekke gale slutninger. Sett at vi har følgende sesongkorrigerte indeksserie for for eksempel eksporten:

September	100.0	Februar	109.0
Oktober	102.0	Mars	109.5
November	104.0	April	110.0
Desember	106.5	Mai	110.0
Januar	108.0	Juni	110.0

Hva kan vi si om eksportveksten på grunnlag av disse tallene? Som en ser, har det vært en stigning i eksporten på 10% fra september til juni, altså en meget sterk vekst i løpet av ni måneder. Men er dette tallet av noen interesse fra et konjunkturpolitisk synspunkt? Absolutt ikke. Det sier ingenting om veksten i eksporten nå og hva tendensene har vært i det siste. Ser en nærmere på tallene, finner en at *veksten* i eksporten har vært avtakende siden januar, og at den har stagnert i mai og juni, dvs. ingen stigning. Dette er den relevante måte å betrakte en økonomisk indikator på når en er interessert i den fra et konjunkturpolitisk synspunkt. I nasjonalbudsjettet tenderer en til å ville fremheve veksten på 10 % mellom september og juni, altså et tall som er av liten interesse i konjunkturanalysen.

Konklusjonen på dette blir da at nasjonalbudsjettet ikke er så godt som det burde og kunne være når det gjelder økonomiske oversikter og prognoser. Jeg mener imidlertid ikke at nasjonalbudsjettet ikke har verdi og ikke er nyttig ut fra andre synspunkter, men jeg kritiserer at budsjettet ikke har endret karakter, ikke er blitt bedre tilnasset hensynet til konjunkturreguleringer. Samme-tid-året-før sammenligninger er en ubrukelig metode til eliminering av trenden i økonomiske tidsserier. En bør gå inn for å gjøre bruk av sesongkorrigerte data i langt større utstrekning enn hva tilfellet er nå. Prognoser for et tidsrom av ett år er av liten verdi i konjunkturpolitikken. Vi trenger prognoser på kvartalsbasis og også i noen tilfeller på månedsbasis, og det kreves at prognosene revideres så å si fortløpende. Dette betinger at nasjonalbudsjettet publiseres oftere, f.eks. fire ganger om året i stedet for to, som nå.

Studentsamskipnaden i Oslo

er studentenes velferdsorganisasjon ved Universitetet og høyskolene i Oslo. Studentsamskipnadens virksomhet omfatter blant annet:

Adresse:

UNIVERSITETSSENTERET

Blinderen, Oslo 3. Telf. 46 68 80. Teleg.adr.: «Student»

SPISESTEDER

UNIVERSITETS-
BOKHANDLENE

VAREHUS

DAGINSTITUSJONER
FOR BARN

UTBYGGINGS-
AVDELING

STUDENTBYEN PÅ SOGN

BOLIGFORMIDLING

STUDENTENES
REISEKONTOR

HELSETJENESTEN
V/UNIVERSITETET
I OSLO

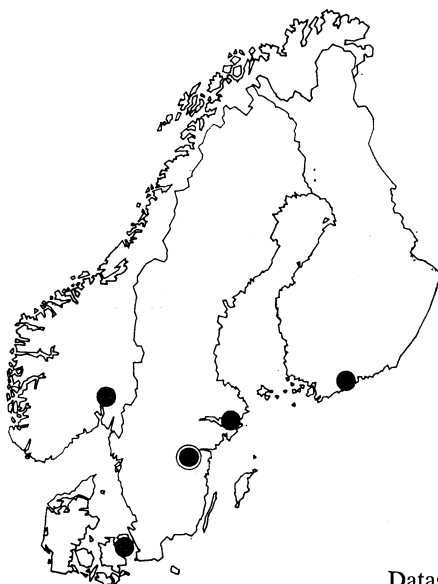
Norge vokser

*Næringslivet utvikles raskt.
Både den private og den offentlige sektor er sterkt
engasjert i utviklingsarbeidet.
Alle moderne metoder for rasjonalisering og
raskere produksjonsøkning tas i bruk.
En av dem er datateknikken.
Og behovet for rask og funksjonell databehandling
stiger i takt med utviklingen.
Norge vokser, og vokser raskt.*

derfor åpner Saab et datakontor i Oslo

I Lørenfaret 1, Oslo, finner De SAAB NORGE A/S, DATASAAB. Kontoret ble åpnet for en tid siden. Dette betyr ytterligere et Saabkontor i Norden for moderne data-maskinsystemer. Disse systemer fremstilles og utvikles av Saab i Linköping, med alt hva det innebærer av rask service, systemassistanse etc. Saab anvendelsesprogram er helt tilpasset nordiske bedrifter — et program som er resultatet av et intenst utviklingsarbeide i mer enn et decennium ved Saab i Linköping, og som har hevdet seg sterkt i konkurransen ute i marken.

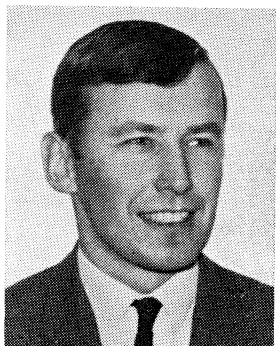
I Oslo finnes forresten et D21-anlegg for dem som vil ha umiddelbar hjelp. Og de kan få det, takket være standardiserte anvendelsesprogram som passer både for administrative og teknisk/vitenskapelige oppgaver. Dessuten har Saab agenturet i Norge, Sverige og Finland for dataregistreringssystemet MDS (Mohawk), systemet som eliminerer Deres hullkortbestand. Dette sparer mye tid. Og penger. Kom og spør oss, eller ring hvis det er noe mer De vil vite.

Saab Norge A/S

Datasaab, Lørenfaret 1, Oslo 5. Tlf. 15 18 45.

Videre- utdannelse USA?

AV

EINAR BERG, EXAM. OECON., M.S.I.A.,
KONSULENT ASBJØRN HABBERSTAD A.S.

Utdannelseskapasiteten er blitt sterkt utvidet i Norge i de senere årene. Det later dessuten til at folk flest er vel tilfreds med kvaliteten på norsk undervisning. Til tross for dette reiser det stadig en mengde unge nordmenn til utlandet for å studere. Hvorfor gjør de det?

Det finnes enkelte lukkede studier. Folk med mindre god artium har nedsatte valgmuligheter hjemme. Noen unge har rett og slett reiselyst. Mange spesialiteter er dårlig dekket i Norge, særlig når en kommer på et avansert plan. På enkelte felter ligger Norge etter de ledende land på grunn av strukturelle forhold.

Hvorfor USA?

USA har, samtidig med sin avanserte økonomiske og tekniske utviklingsgrad på nær sagt alle felter, blitt et foregangsland innen utdannelsessektoren. Dette skyldes dels politisk prioritering, dels enorme økonomiske ressurser, og dels en meget fruktbar vekselvirkning mellom akademia, statsadministrasjon og næringsliv. Dette siste er kanskje særlig interessant for økonomer fra Norge, her det har vært sterk tendens til å tenke på seg selv enten som akademisk økonom, privatansatt eller statsansatt og med relativt sterke skillelinjer mellom de forskjellige sektorer. Resultatet for USA er at toppskolene har meget høyt både pedagogisk og faglig nivå.

Sivil- og sosialøkonomutdannelsen i USA. Inndelingen av studiene.

Den grunnleggende collegeutdannelse i USA tar som regel fire år og fører fram til en såkalt bachelor's degree. En bachelor's degree er i de fleste disipliner en fagutdannelse som kvalifiserer til ting som lærer, sykepleier, siviløkonom eller ingeniør. På noen områder er en bachelor's degree bare grunnlaget for videre studier. Dette gjelder fag som medisin og de fleste disipliner som regnes som forholdsvis rent akademiske, inklusive sosialøkonomi. En treffer sjelden eller aldri noen som kaller seg historiker eller sosialøkonom med bare en bachelor's degree å støtte seg til. Mens en bachelor's degree i business eller industrial administration ved en approbert skole kvalifiserer for tittelen siviløkonom, er en bachelor's i economics som regel bare et grunnlag for videre studier.

En stadig voksende del av amerikanske studenter fortsetter studiene utover en bachelor's degree. Mange fortsetter på sitt spesialområde, men det er også meget vanlig å skifte fagområde. En student med bachelor's degree i matematikk for eksempel kan gå over til jus eller økonomi uten noen vanskeligheter.

En master's degree (MS eller MA) krever vanligvis et til to års studier utover bachelor's degree (BS eller BA) mens en doctor's degree (Ph.D) vanligvis tar tre til fire år utover bachelor's degree. De videregående økonomistudier er sannsynligvis den gruppe som tar sine studenter fra det videste spektrum. Tendensen synes imidlertid å være at flere nå kommer fra teknisk-matematisk bakgrunn enn før.

Kvaliteten på amerikansk utdannelse.

En amerikansk universitetsutdannelse kan være mange ting. Dette gjelder så vel fagkrets som kvalitet. Det er tilbud for å tilfredsstille et hvert behov. Institusjoner som Harvard og Parson's College (eksamenspapirtrykkeri for rike evneveike) er som natt og dag. I de senere årene har imidlertid kvaliteten generelt blitt mye bedre. Særlig der kvaliteten før var midtveis til dårlig, er det kommet en stor bedring. Men ennå er det slik at en utlending med kvalitative ambisjoner bør være kresen i valg av universitet. Det er mange skoler som har god kvalitet, men det er bare femten-tyve som er i virkelig toppklasse, og ingen er absolutt topp på alle felter. Dersom en vil arbeide i det beste miljø, er det nødvendig å velge riktig. Det kan være vanskelig å komme inn ved de beste skolene og de er nesten uten unntak dyre (ca. \$ 2 000 pr. år i skolepenger), men det er avgjort verdt både bryet og pengene.

Hvilke som er de ledende skolene i økonomi strides selvfølgelig de lærde om. Uten å fornærme noen vil jeg tro at jeg kan inkludere følgende skoler blant de ledende: University of Chicago, MIT, Stanford, Harvard, University of California Los Angeles og Berkley, Yale, University of Michigan og University of Minnesota. Denne listen gjør slett ikke krav på å være uttømmende, dessuten er den selvfølgelig subjektiv som alle slike lister må bli. ANSA har fortegnelse over skoler som godkjennes av siviløkonomforeningen.

Dersom en snakker om handelsfag også bør listen ovenfor iallfall utvides med Wharton School of Finance og Graduate School of Industrial Administration, Carnegie-Mellon University. Toppskolene danner en slags eliteklubb som rekrutterer professorer fra hverandre og konkurrerer over hele landet om de beste studentene. De utgjør et slags lukket og eksklusivt subsystem innen USA's høyere utdannelse.

Konkurrerende økonomisyn.

Det er to «skoler» eller hovedretninger i sosialøkonomi i USA. Den ene kalles Chicago-skolen, hvis ledende eksponent er Milton Friedman ved Chicago-universitetet. Denne retningen er kjent for den vekt den legger på pengemengden som forklaringsvariabel i det økonomiske system. Chicagoøkonomene blir dessuten ofte regnet som politisk liberalistiske. Friedman var økonomisk rådgiver for Goldwater og er nå en av Nixons økonomiske rådgivere. Vestkystskolene har mange «Chicago-økonomere».

Den andre retningen har ikke noe bestemt navn. Den har større tro på fiskale virkemidler og har sin åndelige leder i Paul Samuelson. Østkysten og det demokratiske parti later til å ha en majoritet av denne typen økonomer. Nå er det selvfølgelig ikke slik at en skole bare er opptatt av pengemengden, og en annen bare

av budsjettbalansen. Situasjonen er meget mer nyansert enn som så. De fleste befinner seg i en slags mellomsituasjon men en kan som regel fornemme til hvilken retning sympatien er sterkest. Formannen for Nixons rådgivere McCracken blir regnet for å stå forholdsvis nøytralt på denne skalaen.

Denne polariseringen har skapt en meget fruktbar dialog i USA's sosialøkonomiske verden, en dialog ført med stort alvor og imponerende faglig tyngde på begge sider. En som kommer fra Oslo kan med en gang merke betydningen av en slik rivalisering mellom forskjellige syn.

Pionerer i bedriftslederutdannelse.

Til tross for at USA sannsynligvis har det bredeste miljø av fremragende økonomer i verden, er det i bedriftsledelse (business administration) at de er alment anerkjent som verdens beste. Det er imidlertid ofte slik at de fremste økonomene også underviser ved handelshøgskolene fordi økonomifakultetene og handelshøgskolene er mer eller mindre integrerte.

Harvard Business School ble med sin «case method» tidlig verdenskjent. Lærerne, elevmaterialet og undervisningsmetodene gav iallfall iøynefallende resultater og Harvard var toneangivende til omtrent slutten av femtiårene. Men i 1949 startet en liten revolusjon i Pittsburgh. William L. Mellon, et fremtredende medlem av den stvtrike Mellonfamilien, henvendte seg til den ledende sosialøkonomen George L. Bach. Mellon gav Bach frie hender samt seks millioner dollar og ba ham skape verdens beste videreutdannelse i bedriftsledelse.

Bach mente at den tid var forbi da lederutdannelsen kunne nøye seg med å utvikle studentenes gode skjønn for å takle komplekse problemer. Han mente at forretningsverdenen også måtte ta i bruk de nye analytiske hjelpemidler som var blitt utviklet før og under krigen. Likeledes hadde han stor tro på at sosialvitenskapene hadde mye verdifullt å gi.

Hans grunnleggende tanke var at vår foranderlige tid trenger bedriftsledere som har evnen til å fornøye seg selv. For å greie det må han ha et solid teoretisk grunnlag som setter ham i stand til å adoptere nye ideer og tekniker og gjøre dem til en del av seg selv slik at han kan anvende dem.

Resultatet av det hele var The Graduate School of Industrial Administration ved Carnegie-Mellon University. Han knyttet med en gang til seg folk som W. W. Cooper og Herbert A. Simon og de kom til å sette sitt preg på skolen. Matematiske modeller, simuleringsteknikk og andre kvantitative metoder dominerer stadig bildet. Elektroniske datamaskiner blir brukt aktivt i undervisningen både ved problemløsning og i form av simulerte bedriftsspill — en slags avansert MONOPOL.

Denne undervisningsformen var ikke noen øyeblikkelig suksess når det gjaldt å få filosofien anerkjent i de brede lag, men undervisningsfolk sperret øynene opp og basillen bredte seg. I dag har alle de berømte skolene gått mer eller mindre Carnegies vei. Til og med Harvard er kommet et stykke i møte selv om de to stadig regnes som eksponenter for konkurrerende filosofier på bedriftslederundervisningsens område. Utviklingen går tydelig i kvantitativ retning. At denne filosofi har livets rett vises ved at den har bestått den for amerikanerne så viktige markedstest. Gjennomsnittsbegynnerlønn for Carnegies avgangsklasser er nå marginalt høyere enn for Harvards.

Carnegie var også pionerer når det gjaldt en annen nyskaping i lederutdanning. En var klar over den enorme innflytelse forretningsverdenen i USA har på samfunnslivet og fant det nødvendig å utvide de kommende ledes andelige horisont. Derfor innførte man obligatoriske kurser i filosofi, rettsvitenskap og idehistorie. Dette tiltak er også nå i ferd med å spre seg til de fleste ledende skoler.

Psykologi har en bred plass ved amerikanske handelshøyskoler. Dette gjelder både individets og organisasjonenes psykologi. Undervisningen her er lagt an som en stadig vekslning mellom teori, forsøk og eksempler.

Hvem bør reise.

Det er klart at det stilles visse krav til en nordmann som vil videreutdanne seg i USA. Av nødvendige forkunnskaper er naturligvis en viss kiennskap til engelsk viktig. De fleste som har lest en engelsk lærebok med utbytte skulle imidlertid kunne nok engelsk til å klare seg. Det skulle i alle tilfelle greie seg med et semesters tilpasningsperiode.

Foruten engelsk kreves godt grunnlag i matematikk. De som har vansker med det matematiske ved studiet til første avdeling i Norge bør holde seg hjemme. Alle de gode skolene

krever for øvrig opptakelsestest og den vil fortelle de fleste det de behøver å vite om hvordan deres åndelige kvalifikasjoner er. Test gis ved Universitetet i Oslo hvert år ca. 1. februar.

Generelt må sies at en bør innstille seg på et helt annet arbeidstempo enn det som er vanlig i Norge og helt andre arbeidsmetoder. Stoffmengden er overveldende. Det drives gruppearbeide i langt mer utstrakt grad enn i Norge, iallfall på masternivå.

Det synes som om Exam. oecon. er et meget bra utgangspunkt for videregående studium i USA. Den blir godkjent som bachelor's degree og gir absolutt tilstrekkelige forkunnskaper. Dersom en er interessert i bedriftsøkonomi gir det etter forfatterens mening ulike mer faglig utbytte å gå to år i USA å få en M.S. eller MBA enn å studere videre i Oslo.

Dersom ens ambisjoner går i akademisk retning vil jeg anbefale et tre—fire års doktorstudium i USA. Det er intensivt og holder et imponerende faglig nivå. Opptakskravene her er imidlertid så krevende og studiene likeså at dette vil aldri bli noen alfarvei.

Det er dyrt å studere i USA, men dersom en har fantasi og energi til å undersøke, er det svært mange måter å finansiere studiet på. Dessuten er det en god investering selv om en betaler selv. Uansett eksamen kan en tjene inn igjen utlegget i løpet av ett års arbeid i USA.

Markedet i Norge for hjemvendende «amerikanere» er nærmest enestående. Forfatteren tok kontakt med seks firmaer ved hjemkomsten og fikk meget gode tilbud fra fem av dem. Tilbudene lå fra fem til femten tusen årlig over det «nasjonale» marked. Særlig den såkalte «intelligensindustri» med konsulentfirmaene i spissen er meget interessert.

Til slutt bør igjen presiseres at de til dels varme anbefalinger som her er kommet til uttrykk bare gjelder de relativt få virkelig gode skoler i USA. Det bør også føyes til at den listen av skoler som er tatt med her slett ikke er uttømmende.

Økonomidirektør

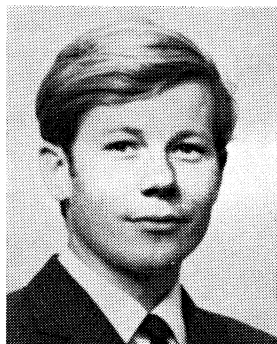
Det er ledig stilling som avdelingsdirektør i Poststyret. Stillingen som er tillagt ledelsen av økonomiavdelingen, vil passe for sosialøkonom eller siviløkonom med bred erfaring fra privat og/eller offentlig virksomhet.

Søknad stiles til Styret for Postverket og sendes til Poststyret, postboks 1051 - Sentrum, Oslo 1. Søknadsfristen er 10. februar 1969.

Lønn etter klasse 5 i Statens sjefsregulativ med brutto årslønn **kr. 71.330,—**. Herfar går innskudd i Statens pensjonskasse med **kr. 1.221,—** pr. år.

POSTSTYRET

Omkring Norges Handels- høyskoles høst- konferanse

AV

SIVILØKONOM TOR RASMUSSEN, NORGES BANK

Siviløkonomenes Høstkonferanse rettet den gang søkelyset mot dynamikken i det økonomiske liv, forandringssamfunnets karakter og fremtidens krav. Konferansen hadde lagt opp et meget ambisiøst program. Blant de mange eminente foredragsholdere var Tsjekkoslovakias forhenværende vise-statsminister Ota Sik, Gunnar Myrdal, Gösta Rehn, Manpower

and Social Affairs Division, OECD, direktør Oscar Strugstad, Svenska Unilever AB, og professor Saxberg, University of Washington, Seattle. Blant de mest kjente norske foredragsholdere var professor Waaler, NHH's rektor Dag Coward, Svein Dalen, Norsk Produktivitetsinstitutt og direktør Rolf Jansgaard, Administrativt forskningsfond ved NHH. Ellers deltok ca. 200 industriledere fra alle grener av det private næringsliv.

Professor Myrdal innledet konferansen med et meget provoserende foredrag om de rike lands ansvar og deres muligheter for å hjelpe de underutviklede landene i deres utviklingspolitikk og han trakk en del konklusjoner som skal presenteres som et supplement til trebindsverket «Asian Drama».

De fleste av Myrdals ideer er ikke nye, men de understreker igjen viktigheten av det problemet hele menneskeheten i dag står overfor når det gjelder å redusere forskjellen mellom de rike og fattige landene i verden. Personlig synes jeg økonomen Myrdal tok det riktige utgangspunkt ved å understreke meget sterkt at den nåværende og fremtidige U-landshjelpen ikke må gis ut fra økonomiske og politiske motiver, men ut fra et moralsk ansvar til hele menneskeheten. Med andre ord, man må komme bort fra dagens tankegang hos de fleste lands politiske myndigheter som går ut på at når et land har gitt økonomisk hjelp som utgjør 1 prosent av nasjonalinntekten eller — enda bedre — av bruttonasjonalproduktet, så kan et lands myndigheter og innbyggere nyte sin julemiddag uten noen som helst moralske skrupler overfor den delen av verden som fremdeles sulter, og de utgjør nesten $\frac{2}{3}$. Disse vil sulte også i uoverskuelig fremtid hvis ikke drastiske skritt blir tatt for å rette på skjevheten i fordelingen av verdens goder. Selvfølgelig innebærer ikke denne påstanden at man skal øke den økonomiske hjelp til de underutviklede landene uten noen form for kontroll, men den impliserer at det må en mental omstilling til med hensyn til en løsning av problemet, og det krever en massiv øking av både økonomisk, moralsk og sosial assistanse. Hvis denne omstillingen skal kunne finne sted, må de industrialiserte lands politikere — spesielt da i USA — motivere U-landshjelpen ut fra en solidaritetsfølelse innen menneskeheten dersom den vanlige mann i gaten skal akseptere de offer som er nødvendig for å forbedre de fattige lands posisjon.

En av hovedanklagene gikk til U-landsøkonomenene som sitter og skriver om de fattige lands problematikk, uten en gang å ha sett forholdene

ne til «problembarnet». I de fleste tilfelle har den økonomiske litteraturen om U-landene vært meget optimistisk farvet og har dels sett bort fra institusjonelle forhold og kulturelle tradisjoner i disse land som er fundamentale for deres fremtidige økonomiske, sosiale og politiske utvikling. Økonomene vil derfor måtte bruke helt andre analysemetoder enn f.eks. capital/output ratio som hittil har vært et vanlig hjelpemiddel.

En løsning på U-landenes problemer som på det nåværende tidspunkt kanskje er den viktigste utfordring menneskeheten noen gang har stått overfor — månen er da inkludert og vi klarte *det* — er imidlertid ikke en enveiskjørt gate. U-landene selv må gjøre en aktiv innsats, og det er mange områder der de rike land har små muligheter for å hjelpe til. Viktige forhold utgjør den sosiale ulikhet, korrupsjon, innføring av en ny innstilling i skoleverket, en annen holdning til fysisk arbeid og en effektivisering og bedre administrasjon av fødselsproblemene.

Fra de industrialiserte lands side er det viktig at den stagnerende tendens som har gjort seg gjeldende i kapitaltilstrømmingen til U-landene ikke forsterkes. Kanskje kunne tanken om industrilandenes kapitalhjelp utføres ved skattlegging ut fra et sosialsyn i globalt perspektiv? Bindningen av U-landshjelpen til et lands eksport har ført til en fordyrelse på 15—20 — ja opp til 40 — prosent i forhold til om U-landene hadde fått gjøre sine innkjøp der de er best og billigst. Dessuten har det vært en merkbar tendens til å gå over fra gaver til lån, noe som har skapt et ufattelig press på betalingsbalansene til de fattige landene.

Et meget viktig moment i dagens U-hjelp er at det som oftest «går politikk» i hjelpen ved bilaterale hjelpeprogrammer. USA's involvering i Vietnam og USSR's bygging av Aswan-dammen er tydelige og avskrekkende eksempler på denne slags hjelp. Derfor har professor Myrdal alltid vært en varm forkjemper for at hjelpen skal kanaliseres gjennom multilaterale organisasjoner.

For å oppnå en større fart i kapitalstrømmen til U-landene må de industrialiserte lands myndigheter bli pålagt et tilstrekkelig stort press, moralsk, politisk og økonomisk. Press- og aksjonsgrupper i samfunnet har her en meget stor rolle å spille. For til nå har ingen gitt mer enn smuler fra sitt eget bord. Forskjellen mellom «the have's» og «the have-not's» er i dag større enn noen gang. Situasjonen minner ikke så lite om millionæren som er så illikvid at han ikke kan betale sin hotellregning.

Professor Myrdal understreket behovet for en øket internasjonalisme, mens direktør Strugstad berørte problemet fra det private næringslivets side, dvs. betydningen av de multinasjonale konserner og de fremtidige supranasjonale bedrifter. Selv om U-landene er blitt til-sidesatt når det gjelder den sterkt ekspanderen-

de verdenshandelen, så har de også blitt hjulpet i sin økonomiske utvikling av de store multinasjonale enhetene på grunn av den økende mobiliteten i produksjonsfaktorene. Ekspansjonen i verdenshandelen har medført at den i verdi har øket fra \$ 24 milliarder til nesten \$ 210 milliarder på vel 30 år. På bakgrunn av denne internasjonale handelsekspløsjonen vil multinasjonale foretak utøve en meget sterk innflytelse på samholdsutviklingen i verden via bytting av varer, kapital, know-how, sosiale ideer, produksjonsteknikk og management. Et multinasjonalt firma kan i dag fremme et U-lands økonomiske utvikling ved å øke dets nasjonalprodukt og sysselsetting gjennom skattebetalinger og utnytting av landets ressurser. Men det bør kreves at foretakene på en ansvarlig måte vurderer f.eks. nedlegging eller flytting av bedriften; beslutninger som negativt kan påvirke landets økonomi og som ikke er i overensstemmelse med de lokale myndigheters politikk. Det siste er et av de største problemene ved privat drift i et U-land. De store multinasjonale eller overnasjonale enhetene som utviklingen peker mot, vil uansett balanseforhold mellom nasjonale regjeringer, komme til å få et betydelig ansvar når det gjelder å utforme det fremtidige verdenssamfunnet. Faren ved denne trenden ligger jo i at disse enhetene ikke bare kan komme til å bestemme lands økonomiske politikk, men også deres politiske, sosiale og moralske (verdinormer) utvikling. Bedriftsenhetene som på denne måten opererer på det internasjonale plan, kan bli tungtveiende faktorer i fremveksten av en ny internasjonalisme der EEC, EFTA og Kennedyrunden vil bli stående som ufullførte tiltak. Men å bære et slikt ansvar, krever et industrielt «statsmannskap» av aller høyeste valør.

Den økte internasjonaliseringen av handelen vil føre til at den europeiske industris utpregete småmarkedsstruktur vil få vanskeligheter med å gjøre seg gjeldende, men dette innebærer ikke at disse bedriftene ikke kan tilpasse seg de nye forhold. Problemet må løses gjennom samarbeid, sammenslåinger og spesialisering, og ved EEC har den institusjonelle ramme for en slik utvikling blitt etablert. Det faktum at Norge på det nåværende tidspunkt står utenfor dynamikken i dette stormarkedet, har komplisert og forsinket denne tilpasningsprosessen for vår del. Den skepsis norske industrikretser viser overfor tanken om et nordisk økonomisk samarbeid gjennom f.eks. en tollunion, vil kunne føre til at de mulighetene som er til stede for tilnærming til Europa gjennom et mer aktivt nordisk samarbeid, vil kunne bli redusert. Dermed settes norsk industri i en defensiv posisjon når stormarkedet en gang blir realisert.

Ota Sik's emne var «vekst og forandring under ulike sosiøkonomiske forutsetninger», men foredraget tok mer form av filosofiske betraktninger enn økonomisk teori. Hypotesen

som ble fremsatt var: Intet økonomisk demokrati uten et politisk demokrati. Hverken et utpreget privat kapitalistisk eller et tradisjonelt sosialistisk system fører fram til målet i så måte. I dagens kommunistiske systemer foregår det en «fremmedgjørelse i arbeidet» (jamfør studentenes og de unges fremmedgjørelse i de privatkapitalistiske systemene) og det gjelder å få innført et virkelig flertallsstyre innen begge samfunnssystemer.

Sik's ideelle samfunnsform betegner han «sosialistisk demokrati», et demokrati der det tas hensyn til flertallets såvel som mindretallets interesser, og som bryter med menneskets fremmedgjørelse innen systemet. For å oppnå dette må de kommunistiske regimene komme vekk fra den uvitenskapelige, religiøse metoden — en sentralisert byråkratisk sosialisme — som gjør det umulig å komme med progressive reformer både på det politiske og økonomiske plan, der en liten gruppe mektige byråkrater behersker både produksjon og fordeling.

I det privatkapitalistiske system blir økonomisk vekst i alt for høy grad et mål i seg selv og arbeidstagerne er for det meste utelukket fra å få noen innflytelse på målsettinger og beslutninger i næringslivet og samfunnet for øvrig. Under det kommunistiske system skier fremmedgjørelsen ved at eierinteressen er illusorisk (kanskje denne formen for fremmedgjørelse er enda sterkere i det kommunistiske systemet p.g.a. statsbyråkratiske eiendomsforhold). Løsningen ligger i en frigjøring av individet slik at det ikke forblir underlagt produksjonen og underordnet resultatene av sitt arbeid. Denne målsettingen skier best ved at det utkrystalliseres et samspill mellom de forskjellige interessegruppene der både produksjons- og konsuminteressene tilgodeses, og en planlagt regulering og markedsmekanismen har begge sin plass i et slikt system. Kritikken av byråkrati og sentralregulering adresserer seg med andre ord både til øst og vest.

Med hensyn til den enkelte bedrifts stilling innenfor den samfunnsøkonomiske rammen, ble dette området belyst fra forskjellige synsvinkler, som ledelsens plass i et dynamisk økonomisk miljø, lederutvikling, fremtidige organisasjonsformer og bedriftenes muligheter for å tilpasse seg forandringssamfunnet. Lederens nye rolle vil i særlig grad bli å manipulere omgivelsene. Professor Waaler understreket at for at den fremtidige leder skal være i stand til å leve med forandringene og dra fordel av disse, må lederutviklingen intensiveres. Dette gjelder to områder, det eksterne og det interne miljø. Med hensyn til det interne bedriftsmiljøet, er det tre faktorer å ta hensyn til: 1) Tillitsforholdet til ledelsen. Denne tillit skapes ikke ved gamle autoritetsforhold med faste posisjoner innen bedriftshierarkiet. 2) Arbeidet skal stimulere til videre innsats. Her berører man ansiennitet i motsetning til dyktighet, som er en konstant hodepine for le-

delser. 3) Ledelsen må ha evnen til å gripe inn før et problem er blitt uholdbart, f.eks. ved inkompetente ledere. Kanskje er den beste løsningen på dette felt å innkalle utenforstående for å foreta denne knivoperasjonen.

Når det gjelder det utadvendte bedriftsforhold, kommer man inn på individet og utviklingssituasjonen. 1) Det må stilles opp klare mål for forventingsutviklingen. Med andre ord må man få vite hva som ønskes oppnådd. 2) Enighet og fellesskap i målsettingen må etableres. Bedriftene og individets målsettinger må være akseptable og oppnåelige. 3) En felles vurdering av individets arbeid må gjennomføres mellom den ansatte og ledelsen. På dette området har lederen en rådgivende kapasitet. Det gjensidige counselingsaspektet må være en kontinuerlig prosess, og de oppsatte mål må kvantifiseres og tidsbegrenses.

På det bedriftsorganisatoriske området foregår det store omveltninger. Den nåværende hierarkiske organisasjonsstruktur møter ikke fremtidige krav til fleksibilitet og i USA og andre land har man begynt å introdusere en organisasjonsform som får tatt i bruk meget av den skjulte mentale reserven som er til stede i enhver bedrift. Ved å ha en pool av høyt utdannet og kvalifisert arbeidskraft rett under toppledelsen i organisasjonsstrukturen, kan ledelsen sette en gruppe med en teamleder på en oppgave, og de gamle stive autoritetsprinsipper faller da bort. Marketing people settes således i dag på oppgaver som før var en finansmanns spesialitet, og på denne måten får nye synspunkter og ideer av uvurderlig verdi for organisasjonen innpass. De forskjellige egenskaper som hvert individ sitter inne med, kan på denne måten bli brukt mer rasjonelt, og organisasjonen oppnår en homogenitet som før ikke har vært til stede.

Men det private næringsliv vil møte ytterligere utfordringer i fremtiden. Fortienestemotivet er i dag ikke tilstrekkelig når det gjelder å trekke til seg høyt utdannet arbeidskraft. De unge i dag spør bedriftslederen om foretakets eksistensberettigelse og hvilket bidrag det private næringsliv yter samfunnet. For å bygge bro over den kløften som i dag eksisterer mellom næringslivets ledere og de unge, må den fremtidige manager ta «the whole environment» opp til en revurdering. På dette området må en omstilling til hvis næringslivet skal kunne trekke til seg den dyktige arbeidskraften det trenger.

En rundbordskonferanse tok opp norske bedrifters stilling til de endrete forutsetningene. Direktør Jansgaard kritiserte på det kraftigste norske bedrifters manglende evne til å omstille seg til nye forhold. Det har etter hvert blitt en veldig forskjell i effektiviteten mellom de bedrifter som klarer å fornye seg, og de som kjører videre etter avdankede og nedarvede autoritetsprinsipper. Det finnes bedrifter med folk som sitter inne med kunnskapene,

men de blir ikke sluppet til. «Man står rett og slett overfor en undertrykkelse av innsikt», presiserer Jansgaard. Folk med ideer må derfor bli gitt større autoritet.

Betydningen av langudsplanlegging fikk en bred plass under drøttelsene. Bedriftene må søke å treffe det riktige valg, men dette vil sterkt avhenge av om man har en brukbar informasjons-teknikk. Problemene på dette området må imidlertid bli løst, så man ikke risikerer å rå et system som ikke kan tilpasse seg de nye ting som skjer. Hovedsaken er å lære å tenke fremtidsrettet, i motsatt fall kan man ikke arbeide effektivt. Ekspedisjonssjef Skånland i Finansdepartementet understreket at man allerede på dette tidspunkt opererer med prognoser i staten helt fram til 1990, takket være økt evne til å behandle informasjonsdata.

Læreinstitusjonenes rolle i forhold til det offentlige og private næringsliv fikk en bred plass i diskusjonen, da undervisningen utgjør en stadig større del av nasjonalproduktet. Betegnelsen kunnskapsindustri omfatter tre ting, nemlig kunnskapsproduksjon (forskning), kunnskapsdistribusjon (undervisning) og kunnskapsoppsorbasjon (lære). NHH og andre læreinstitusjoner har en sentral oppgave ved å påta seg alle disse tre funksjonene. Den undervisningseksplasjon som i dag gjør seg gjeldende, berører ikke bare ungdommen som krever og stadig får utvidet skolegang, men også de voksne yrkesaktive som føler behovet for videreopplæring og etteropplæring. For å være i stand til å ta i mot det stadig økende antall som søker bedre utdannelse, vil et system bestående av distriktshøyskoler, kunne dekke en vesentlig del av dette behov. Fra høsten 1969 vil det bli satt i gang 5-års prøvedrift ved to slike høyskoler, og de erfaringer som da blir høstet, vil danne bakgrunn for en videre utbygging, noe som lokale myndigheter har vist meget stor interesse for.

«Taler skole og bedrift samme språk?», var det sentrale emne under plenumsdebatten som satte punktum for siviløkonomenes høstkonferanse. I samme forbindelse ble også spørsmålet om det skjer en fremmedgjørelse mellom de forskjellige parter, tatt opp. En poengterte den hurtige utviklingen som finner sted generelt og innen vitenskapen spesielt. For å følge med i hva som skjer på ens eget felt, er det ikke bare nødvendig å lese hele dagen, men man må bruke halve natten i tillegg. Dessuten har mange av lærekreftene ved høyere læreinstitusjoner aldri satt sine ben ut i det praktiske arbeidsliv. Dette behøver imidlertid ikke å innebære noe handicap etter som det kan bli oppveiet av de lærekrefter som har betydelig bakgrunn fra arbeidslivet, og dermed vil man få en positiv vekselvirkning. Dessuten er det umulig å utdanne studenter som kan gli inn i en bestemt arbeidsoperasjon uten at den enkelte bedrift har tatt seg tid til å kjøre inn den nyansatte slik at denne vil bli i stand til å takle bedriftens spesielle problemer.

Noen bedrifter har kjøpt 15-20 eksemplarer av denne boken

(The Human Side of Enterprise)
Oversatt av
Lars Bucher
Johannessen

Hvorfor?

Fordi den er et provoserende oppgjør med det tradisjonelle syn på bedriftsledelse - samtidig som den gir nye perspektiver på organisasjonsspørsmål og lederproblematikk.

Forfatteren stiller opp nye og uvante idéer på grunnlag av det man i dag har av forskningsresultater og kunnskap om mennesket.

Fremfor alt gir boken nye perspektiver når det gjelder å utløse de menneskelige ressurser, fra nederst til øverst på stigen.

Douglas McGregor var til sin død professor i management ved Massachusetts Institute of Technology - et av de fremste sentra i verden når det gjelder forskningen omkring organisasjon og lederproblematikk.

Gå innom en bokhandel - eller send inn kupongen til Deres bokhandel eller til Gyldendal Norsk Forlag.

Til Gyldendal Norsk Forlag
Universitetsgt. 16
Oslo 1

Vennligst send meg/oss eksemplarer av Mennesket og bedriften à kr. 14,50

Navn/Firma _____

Adresse _____

Som konklusjon ble det fremholdt at det hersker en forholdsvis tilfredsstillende kontakt mellom læresesenter og den enkelte bedrift og likeså mellom den ansatte og bedriftsledelsen, selv om det «språk» nyutdannede økonomer — eller andre — taler, er så preget av vitenskapelig tenking at det er noe vanskelig å etablere kontakt med bedriftsledelsen. Hovedinntrykket man sitter med, er at det hersker en viss treghet og konservatisme blant bedriftslederne.

Selv om de ser at forandringene vil komme i nær fremtid, så er de ennå ikke villige til å satse fullt og helt på de nye teknikker og kunnskaper, men sinnene begynner å åpnes for nye ideer og tanker. De fleste bedriftsledere har innsett at hvis de skal overleve utfordringene ved en eventuell deltakelse i et utvidet europeisk samarbeid, må nytenking til med hensyn til analyseteknikk, fremtidsplanlegging, organisasjon og markedsføring.

Et yrke med fremtid

Systemspesialister Systeminstruktører

Vi søker medarbeidere til våre sentrale systemgrupper og IBM-skolen. Deres arbeidsområder vil bli interessante, bl. a.

- Operasjonssystemer
- Registerteknikk
- Kommunikasjonsbaserte systemer
- Informasjonssystemer
- Programmeringsspråk
- Utvikling av undervisningsteknikk- og metoder, bl. a. med intern TV.

De vil få til Deres disposisjon større datasystemer av typen IBM System/360 modell 40 og IBM System/360 modell 50.

For å fylle en av disse stillingene må vi kreve at De har universitets- eller høyskoleutdannelse. Erfaringsmessig har det vist seg å være en fordel med teknisk/vitenskapelig bakgrunn. For instruktørstillingene vil det være ønskelig at De har pedagogisk utdannelse.

Tidligere erfaring innen EDB er en fordel, men det er ingen betingelse. De får en grundig teoretisk og praktisk utdannelse både i Norge og i utlandet.

Vi tilbyr god lønn, fri tilleggspensjon og fri hver lørdag. De bør være mellom 25 — 35 år.

Skriftlig søknad merket «Systemstilling» og med angivelse av hvilket arbeidsområde som vil interessere Dem mest, bes sendt innen 1. februar til IBM A/S, Postboks 1379 Vika, Oslo 1. Spørsmål kan stilles over telefon 20 54 50 til disponent Gunnar Wethal eller systemsjef Annar Petersen.

IBM

INTERNATIONAL BUSINESS MACHINES A/S

IBM-huset, Dronning Mauds gate 10, Oslo 1. - Tlf. 20 54 50

Den direkte personbeskatning i Norge

Harald Strøm: *Den direkte personbeskatning i Norge og dens samfunnsøkonomiske virkninger*, Økonomi nr. 50, Skriftserie utgitt av Næringsøkonomisk Forskningsinstitutt.

ANMELDT AV DOSENT PER MEINICH, UNIVERSITETET I OSLO.

Dette arbeidet behandler skatter som utlignes på og utredes av fysiske personer i Norge. Forfatteren beskjefter seg i første rekke med inntekts- og formuesskattene. I tillegg til de regulære skatter tar han med den andel av trygdepremiene som betales av medlemmene. Forfatteren bruker således en annen inndeling enn Statistisk Sentralbyrå som betrakter alle trygdeinnbetalinger — uansett om de betales av medlemmene eller av arbeidsgiverene — som direkte skatter i nasjonalregnskapet og annen offentlig statistikk. Selv om arveavgiften kan betraktes som en direkte skatt, kommer forfatteren ikke nærmere inn på den.

I kap. II—V beskrives utviklingen av de direkte personskatter i Norge fra 1814 til i dag. Strøm ser her spesielt på periodene 1814—1882, 1882—1911, 1911—1938 og tiden etter 1938. Videre gir han en inngående beskrivelse av systemet i dag.

I den første del av 1960-årene har de personlige skatter svart for nesten 90% av de totale direkte skatter og 44% av de totale skatter (inkl. trygdepremier). De direkte skatter på personlige skattytere utgjorde i 1964 vel 16% av nettonasjonalproduktet og vel 22% av de personlige inntekter. Begge disse prosent-tallene har blitt mer enn fordoblet siden 1938.

Strøm har foretatt en rekke beregninger som viser hvordan gjennomsnittsskatten og marginalskatten ved konstant realinntekt har variert over tiden for forskjellige realinntektsnivåer. Videre har han beregnet utviklingen av skattene for inntekter som har beveget seg i takt med den gjennomsnittlige lønnsutvikling fra 1938 til 1965. I denne forbindelse har han også beregnet utviklingen av de disponible realinntekter i enkelte år, dvs. han har beregnet inntekten etter fradrag av skatt deflatert med konsumprisindeksen (levekostnadsindeksen). Videre har han beregnet hvor store bruttoinntekter en person måtte ha i enkelte utvalgte år for at realinntekten etter skatter (inklusive alders- og uføretrygdepremie) skulle holde seg konstant over tiden.

Ved beregningene av skatt på konstant realinntekt ser han også på et alternativ der barne- og uføretrygden regnes som en negativ skatt, dvs. som et fradrag i inntektsskatten.

Jeg har en liten innvending mot disponeringen av dette stoffet. Først på side 116 gjør Strøm rede for forutsetninger og opplegg for beregningene av skatt på konstant realinntekt, til tross for at han har omtalt resultatene av slike beregninger foran i boken (s. 31—32, s. 40—41, s. 53—55 og s. 80—81). Til forsvar for Strøm kan det imidlertid anføres at han i en fotnote i tabell 5 på s. 32 har skrevet at inntektsomregningen er foretatt ved bruk av levekostnadsindeksen.

I kommentarene til tabell 11 på side 41, som gir indekser over de skattefrie fradrag uttrykt i realverdi for noen år, skriver Strøm om «tre-dobling og mer enn det for de høyere klasser». Det høyeste indekstall som forekommer i tabell 11 er imidlertid 292 (1946=100).

På s. 55 skriver han at statsskatten på inntekt er blitt mer progressiv uten at han presiserer hva han mener med dette. På s. 131 innfører han imidlertid et progresjonsmål for inntektsskatten ved å se på forholdet mellom den totaldisponible inntekt i prosent av bruttoinntekten og den marginaldisponible inntekt i prosent av marginalinntekten. Han bygger her på et begrep som er innført av Ole Hagen («Noen metoder for å beskrive og vurdere et skattesystem, anvendt på den norske inntektsskatt», *Statsøkonomisk Tidsskrift*, hefte 3, 1964).

På s. 60 og s. 134 er det litt forvirrende at årstallene i tabell 19 og tabell 40 angir de tidspunktene der den skattepliktige formue ble observert, mens det i kommentarene til tabellene er angitt de årene skatten ble betalt.

Forøvrig er det en feil i kommentarene til tabell 40 på side 135. Strøm skriver at statskatteomleggingen i 1953/54 reduserte skatten for alle formuer i forhold til de foregående tre år. Av tabell 40 fremgår det imidlertid at dette ikke gjelder for en realformue på 200 000 1965-kroner. På dette formuesnivået steg gjennomsnittsskatten fra 8.10 % i 1950/51 til 9.07 % i 1953/54.

Strøm har foretatt en del interessante beregninger der formuesskatten og inntektsskatten på formuesinntekt betraktes i sammenheng. For 1939/40, 1950/51 og 1966 har han beregnet formuesskatten og summen av formues- og inntektsskatten som andel av for-

muesinntekten ved forskjellige formuestrinn og ved to alternative avkastningsprosjenter for formuen (3% og 5%). I tillegg skiller han mellom det tilfellet der skattyteren ikke har noen annen inntekt og det tilfellet der formuesinntekten kommer i tillegg til en arbeidsinntekt som var 5 000 kr. i 1938 og som siden har fulgt den gjennomsnittlige lønnsutvikling. Beregningene viser at formuesinntekter blir rammet av en forholdsvis kraftig beskatning. Ved noe større formuer kommer man i dag opp i en samlet beskatning på over 100 % av avkastningen selv etter at statsskattevedtakets begrensingsregel (den såkalte 80%-regelen) er blitt anvendt.

Senere anlegger Strøm en marginal betraktning og foretar beregninger ut fra følgende problemstilling: La oss se på en person med en bestemt arbeidsinntekt og en bestemt formue med en gitt avkastning. Sett at vedkommende persons formue hadde vært 1 000 kr. større. Hvor mye mer måtte han i så fall ha betalt i inntektsskatt og formuesskatt?

Beregningene viser at nettoavkastningen av et nyspart beløp blir meget liten med de eksisterende skattesatser, også når arbeidsinntekt og initial formue er av moderat størrelse. I visse alternativer vil til og med skatteøkningen overstige økningen i formuesinntekt. Dette gjelder f.eks. ved en arbeidsinntekt på 60 000 kr. og en formue på 270 000 kr. i 1966.

Ved behandlingen av beskatningen av formuesinntekt savner jeg imidlertid noe om mulighetene til å plassere formuen på en slik måte at avkastningen delvis kommer i form av kapitalgevinster som ikke blir inntektsbeskattet.

Bortsett fra innvendingene ovenfor er den del av arbeidet som inneholder en beskrivelse av den direkte personbeskatning i Norge før og nå fremstilt på en klar og grei måte. Forfatteren har nedlagt et stort arbeid med å samle sammen og bearbeide stoff fra forskjellige kilder. Derved har vi fått en nyttig oppslagsbok om den direkte personbeskatning i Norge.

I de siste kapitlene av boken behandles de direkte personskatters formål, prinsippene ved personbeskatningen og virkningene av personbeskatningen på inntektsfordeling, arbeidsinnsats, sparing, personlig bedrifters økonomiske disposisjoner og pris- og lønnsdannelsen. Strøm ser også på mulighetene til å bruke personskattene som middel til å regulere den samlede etterspørsel etter varer og tjenester. Jeg synes ikke at denne delen av arbeidet holder samme gode invå som den første delen. Analysen blir her flere steder noe overfladisk.

I drøftelsen av beskatningens virkning på arbeidsinnsatsen går Strøm til angrep på det syn at inntektsskatten skal innbringe en gitt sum, eventuelt en gitt prosent av de samlede inntekter (s. 176). Selv om jeg kan være enig i at dette ikke er noe fruktbart utgangspunkt, synes jeg Strøms resonnement på dette punkt

inneholder flere tvilsomme påstander. For det første hevder han at full kompensasjon for det offentlige for reduserte skatteinnbetalinger som følge av progresjonslettelser er unødvendig bl.a. fordi progresjonen betyr lite for de offentlige inntekter og fordi klassefradragene alene gjør statsskatten klart progressiv slik at statsskatten ved en inntektsstigning bare av den grunn vil stige langt sterkere enn inntektene (s. 176). Spørsmålet om kompensasjon er nødvendig kan imidlertid ikke besvares på rent objektivt grunnlag. Svaret vil bl.a. avhenge av målene for myndighetenes økonomiske politikk og av den økonomiske situasjon som foreligger.

For det annet hevder Strøm at i den grad redusert inntektsskatt leder til større forbruk vil man få en automatisk økning i forbrukskattenes proveny (s. 176). Mot dette kan det innvendes at man under rimelige forutsetninger vanligvis bare vil få kompensert en del av reduksjonen i inntektsskatten. Videre kan det innvendes at i en situasjon med full utnyttelse av alle produktive ressurser og uforandrede «terms of trade» blir det ikke mulig å få i stand noen reell økning i forbruket uten at det samtidig skjer en reduksjon i realinvesteringene og/eller en økning i importoverskuddet. I en slik situasjon er det grunn til å anta at resultatet av skattelettelser blir prisstigning og økt import. Kanskje forfatteren tenker seg at reduksjonen i inntektsskatten vil føre til at tidligere unyttede produktive ressurser blir satt i virksomhet slik at det oppstår mulighet for en reell økning i forbruket? I så fall burde dette ha vært presisert.

Strøm hevder videre at i den grad en redusert inntektsskatt leder til økt privat sparing, minsker behovet for en «kompenserende» offentlig sparing (s.177). Det ser her ut til at Strøm stilltiende har forutsatt at realinvesteringene ikke samtidig blir påvirket. Dette spørsmålet burde ha vært drøftet nærmere.

Ved behandlingen av personskattenes virkninger på sparingen blir det ikke over alt presisert om resonnementet gjelder den totale sparetilbøyelighet, den gjennomsnittlige sparetilbøyelighet eller den marginale sparetilbøyelighet. I denne sammenheng skriver han at sparetilbøyeligheten (det ser ut til at han her mener den marginale) godt kan tenkes å avta med stigende inntekt, spesielt for inntekter over gjennomsnittet p.g.a. de vilkår sparingen bys skattemessig (s. 184—185). Han gir imidlertid ingen ordentlig begrunnelse for denne konklusjonen, men nøyer seg med å henvise til den kombinerte effekt av de progressive inntekts- og formuesskatter og inflasjonen.

I boken finnes det også andre eksempler på utsagn om skattenes virkninger som presenteres uten at det gjøres noe forsøk på å presisere de forutsetninger og resonnementer som ligger til grunn for utsagnene.

Strøm argumenterer mot påstanden om at

STYRINGSSYSTEMER I BANK

Kreditkassen har i løpet av de siste 2 år lagt en betydelig del av sin databehandling over på EDB.

På grunnlag av de omfattende EDB-registre som foreligger — og som vil bli ytterligere utbygget — skal det utvikles informasjonssystemer som skal gi bankens ledere data for styring på kort og lang sikt.

Til å ta del i utviklingen av disse systemer søkes yngre universitets- eller høyskoleutdannet mann med god matematisk bakgrunn og helst med erfaring i bruk av operasjonsanalytiske metoder.

Gjennomføringen av de forskjellige oppgaver forutsetter et utstrakt samarbeide i prosjektgrupper såvel innen banken som innenfor databehandlingsselskapet IDA.

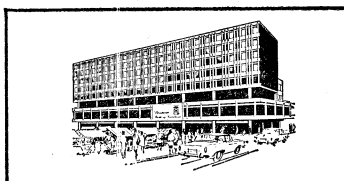
Det tilbys gode betingelser og 5 dagers arbeidsuke.

Søknader bes sendt vår Personalavdeling.

KREDITKASSEN

Christiania Bank og Kreditkasse

HOVEDKONTOR: STORTORVET 7, OSLO 1

Studierektor i markedsføring

**BEDRIFTSØKONOMISK
INSTITUTT**

Frysjavaen 33, Oslo 8.

Vi søker mannen som selvstendig kan forestå den faglige og pedagogiske videreutvikling, samt administrasjonen av fagområdet markedsføring.

Stillingen krever høyere merkantil utdannelse, foruten spesialstudier i markedsføring. Like viktig anser vi det at han har den erfaring i moderne markedsføring som er basert på minimum 4-5 års praksis på lederplanet. Pedagogisk erfaring er en forutsetning.

Det er årlig ca. 1 600 studerende som følger kursene i markedsføring innen det 3-årige studium, det 2-årige aftenstudium og ved spesialkurs.

Vedkommende skal være hovedlærer i markedsføring og herunder holde forelesninger, lede seminarer og forestå eksamen i faget. Han skal også ha ansvaret for ansettelse av timelærere, assistenter og stipendiater foruten den faglige og pedagogiske veiledning av disse. Stillingen som studierektor omfatter forelesningsplikt på opptil 10-15 timer pr. uke.

Stillingen er lønnet etter Statens regulativ, l.kl. 22 stiggende til sjefsregulativ kl. 2 (kr. 50 000-62 500) avhengig av kvalifikasjoner. Stillingen er innlemmet i egen pensjonsordning.

Skriftlig søknad sendes direktør Finn Øien

skatteinntektenes anvendelse på det offentliges hånd vil innebære en større sparing enn om de samme midler var blitt beholdt av de private. Han skriver at det godt kan tenkes at den marginale sparekvoten i visse tilfelle er høyere i den private enn i den offentlige sektor, slik at den totale sparing vil øke ved en skattereduksjon (s. 191). Det melder seg imidlertid her et spørsmål om det ikke gjør seg gjeldende en viss usymmetri ved den offentlige sparing. Det er mye som taler for at utslagene på den offentlige sparing vil bli forskjellige ved en økning i skatteinntektene og ved en reduksjon i skatteinntektene. Hvis skatteinntektene øker, vil det offentlige konsum og overføringene til den private sektor antagelig øke i de fleste tilfelle, men hvis skatteinntektene går ned vil det nok vanligvis vise seg vanskelig å få i stand noen nevneverdig reduksjon i det offentlige konsum og det offentliges overføringer til den private sektor. Hvis skattene reduseres, er det derfor ikke umulig at den marginale sparekvote i den offentlige sektor kan være nær en.

Strøm bruker betegnelsen statistisk analyse i en betydelig snevrere betydning enn det som er vanlig i økonomisk teori. Han bruker således denne betegnelsen om et resonnement som ikke tar hensyn til at personer og bedrifter vil endre sin tilpasning når det skjer endringer i skattesatser, skatteregler o.l. (s. 173).

Etter disse kritiske bemerkningene vil jeg til slutt trekke frem Strøms interessante betraktninger om inntektsskatt etter forsørgelsesbyrde (s. 157—164). Han tolker evneprinsippet slik at det tilsier lik skatteprosent der hvor inntekt pr. forbruksenhet er den samme. Han påviser at sett i relasjon til dette prinsippet innebærer den aktuelle oppbygging av klassefradragene en tendens til favorisering av de større familier ved små og mellomstore inntekter.

Ved noe høyere familieinntekter slår den progressive statsskatt og skatteutjamningsavgiften ut i motsatt retning slik at skattebelastningen blir relativt stor for barnefamilier. Til belysning av dette har han for visse inntekter i klasse 1 funnet de inntektene i klasse 4 og 6 som gir samme gjennomsnittlige skatteprosent. Beregningene viser at forholdene mellom inntektene i klasse 4 og klasse 6 og de korresponderende inntekter i klasse 1 viser betydelig variasjon på de forskjellige inntektsnivåer. F.eks. viser han at en enslig med en inntekt på 5 000 kr. får samme gjennomsnittlige skatteprosent ved inntektsbeskatningen som en nesten syv ganger så høy inntekt (34 000 kr.) for en familie med 4 barn (under 16 år). Samtidig får en enslig-inntekt på 40 000 kr. samme gjennomsnittlige skatteprosent som en inntekt som er 70% større i klasse 6. — Strøm foretar også visse sammenlikninger med andre land når det gjelder inntektsskatt etter forsørgelsesbyrde.

Det ser ut til å være få trykkfeil i avhandlingen. På side 70 står det drag i stedet for fradrag. Nederste linje på side 97 hører egentlig hjemme på side 96. Øverst på side 2 står det sparebankobligasjoner i stedet for spareobligasjoner. På side 135 står det 25 000 i stedet for 250 000. På side 149 henvises det til et avsnitt A som jeg ikke har klart å finne. I tillegg til dette har jeg funnet 4 andre trykkfeil.

Av det ovenstående fremgår det at mitt syn på dette arbeidet kan oppsummeres på følgende måte: Den mer beskrivende del er god, men den delen som behandler virkningene av skattene lider av den svakhet at forfatteren i for liten utstrekning presiserer de forutsetninger og resonnementer som ligger til grunn for konklusjonene.

Et venstrehåndprodukt

Johan Galtung: «*Theory and Methods of Social Research.*» Universitetsforlaget, 1966. 534 sider. Pris kr. 63,—.

Anmeldt av amanuensis Jan M. Hoem,
Universitetet i Oslo.

Den teoretiske statistikk gir på langt nær løsningen på alle de spørsmål man står overfor når man skal anvende data innen samfunnsvitenskapelige (og andre) fag, og den tar heller ikke sikte på å gjøre det. Det er en rekke typer av problemer innen felter som datainnsamling, databearbeidelse, og teoridannelse som ligger utenfor den teoretiske statistikkens

domene, selvom faget har vesentlige bidrag å gi også der. Dessverre ser det ut for at det er en viss avstand mellom de deler av metodelæren som hører inn under den teoretiske statistikk, og de delene som faller utenfor. Dette gjenspeiler seg i undervisningsopplegget de fleste steder. Man har i alt for liten grad sørget for at de ulike delene av metodelæren blir sett i sammenheng. I den boken vi her har til anmeldelse, er det forfatterens uttrykte hensikt (s. 1—2) å prøve å integrere slikt som vanligvis holdes atskilt. Dette formålet er meget prisverdig, og en noenlunde vellykket bok av dette slaget ville dekke et klart behov. Jeg synes imidlertid ikke at det foreliggende forsøk er falt heldig ut. Dette kunne vært en ver-

difull bok. Det er synd at den er blitt så mislykket.

Boken har en del positive trekk. Forfatteren har et klart blikk for forskerens hverdagssituasjon, noe som gjenspeiler seg både i utallige praktiske råd og vink og i den holdning han tar til mange prinsipielle spørsmål. Boken inneholder mange klargjørende systematiske oppstillinger og diagrammer, og hovedidéene i mange avsnitt er helt utmerkede.

Inntrykket ødelegges imidlertid av det store antall feil, unøyaktigheter, inkonsistenser, og meningsløse avsnitt. Man fristes til å kalle det hele en rå kladd som forfatteren har vært for skjodesløs til å bearbeide skikkelig. Denne karakteristikken gjelder både utformingen av noen av hovedlinjene og behandlingen av alt for mange av detaljene i fremstillingen, som har et usedvanlig bredt spektrum av svake punkter.

I den mer uskyldige enden av spekteret finner vi slikt som regnefeil, ufullstendige referanser og lignende. Mer alvorlig er hyppige forekomster av feil bruk eller omtale av elementære logiske, matematiske og statistiske begreper. Noen av disse har karakter av begynner vansker. Etter å ha lest denne boken må man tro at forfatteren er ukjent med store og viktige deler av generell teoretisk statistikk. Det er overraskende at han også behandler elementære deler av faget som en amatør.

Fremstillingen har et alt for høyt antall avsnitt som vil være uklare for en fagstatistiker. Man finner sjelden en skikkelig presisering av de forutsetninger som skal gjelde i den enkelte sammenheng. Eksakte nullhypotheser formuleres bare noen få ganger, og den tilsvarende alternativhypotese stilles opp enda sjeldnere. Gjennom store deler av boken må man gjette seg til om de variable som benyttes, skal oppfattes som stokastiske eller ikke. Også for andre viktige begrepspar gjelder det at forskjellen mellom begrepene tilsløres. Forfatteren sonder således sjelden mellom empirisk og teoretisk fordeling, og aldri mellom en estimator og dens estimand. Uklarheten økes ved enkelte uheldige begrepsbetegnelser. Således bruker Galtung betegnelsen «parameter» både om observatorer og (univers)parametre.

En god del av uklarhetene i boken kan skyldes at forfatteren har ønsket å være mest mulig generell, og at han har oppnådd å bli upresis istedenfor. Fremstillingen er imidlertid ikke på langt nær så generell og omfattende som Galtung gang på gang gir uttrykk for. I virkeligheten er det nåfallende hvordan tankegangen er begrenset slik at boken nesten utelukkende behandler problematikk knyttet til utvalsundersøkelser i endelige bestander, og til (mer eller mindre) fullstendige tellinger i slike «universer». Spørreskjemaundersøkelser får særlig stor plass. Denne begrensningen setter sitt preg på hele fremstillingen, og mye av det som ellers ville være ufullstendig, uklart, galt, eller

meningsløst, får sin forklaring når man ser det på denne bakgrunn.

Selv om bokens tittel kanskje kan synes å love noe mer, har forfatteren neppe hatt alle samfunnsvitenskapelige disipliner i tankene. De fleste av de metoder man vanligvis legger stor vekt på innen økonometri, er utelatt. Metoder som er særegne for demografi, mangler også.

Det er ikke noe galt i at en forfatter setter grenser for det felt han vil behandle, tvert imot. Men da bør han gjøre det klart at han har foretatt en slik avgrensning. Galtung gjør alt for ofte det motsatte.

Det er ikke vanskelig å finne konkrete eksempler på forskjellige slags svakheter ved teksten, for de forekommer i et meget stort antall. La oss nøye oss med et representativt utvalg:

(1) Formel 2.3.10, s. 64, inneholder i hvert fall to regnefeil. Riktig formel er

$$m = 10^4 \cdot 2p(1-p) (3-2\sqrt{2}) \approx 858 \cdot 4(p-p^2).$$

(2) På side 239 påstås det at øvre 1.12% - fraktil i $N(0,1)$ - fordelingen er lik 1.22. Det er imidlertid øvre 11.2% - fraktil som er lik 1.22, mens det riktige svaret er 2.28.

(3) Fotnote II. 2.18 og 19 mangler. Det refereres to ganger til fotnote II. 3.3. Referansen i fotnote II. 4.19 er ufullstendig.

(4) På side 211 er begrepet «tilstrekkelig betingelse» brukt feil. (Dette tilfellet kan skyldes en trykkfeil.)

(5) På side 72 defineres begrepet «variabel» feilaktig. Slik forfatteren (helt korrekt) bruker begrepet, er en variabel en avbildning fra et definisjonsområde til en verdimengde. I den gale definisjonen identifiseres variabelen nærmest med verdimengden «med navn på».

(6) På side 54 finnes en gal definisjon av begrepet «rent tilfeldig utvalg». (Begynnerfeil.) Den riktige definisjonen står på side 56.

(7) På side 55 forekommer det en feilaktig tolkning av et konfidensintervall. (Begynnerfeil.)

(8) På sidene 61—63 synes det å foreligge en sammenblanding av en hypergeometrisk og en binomisk situasjon. (Begynnerfeil.) Galtung uttrykker seg imidlertid så uklart at dette ikke er sikkert.

(9) I tabell 4.3.3 på side 354 formuleres tre statistiske hypoteser som utsagn om likhet mellom stokastiske variable. (Begynnerfeil.)

(10) På side 216 understreker forfatteren (korrekt) at to stokastiske variable godt kan være stokastisk avhengige selv om deres korrelasjonskoeffisient er lik 0. Han må imidlertid ha glemt dette før han begynner å beskrive bruken av korrelasjonskoeffisienter, for i kapitlene 4 og 5 forekommer det stadig sammenblanding av de to begrepene. (Sml. s. 311, 345, 400, 468.)

(11) Galtungs bruk av begrepet «signifikansnivå» er et kapittel for seg. Vanligvis defineres dette nivået som den valgte maksimalsannsynlighet for å begå forkastningsfeil. Forfatteren

bruker det på denne måten mange steder, f. eks. på sidene 342, 349, 378, 379, og 382 (linje 9 til 14). Andre steder må han opplagt tenke på den komplementære sannsynlighet. (Sml. s. 374, 382 (linje 17 og 18), 387. Legg merke til hvordan de to rekker av sidetall er blandet inn i hverandre.) På side 375 påstår han at signifikansnivået avhenger av utvalgsmetode og utvalgets størrelse.

Galtung virker ukjent med metoder som kan brukes når man skal teste flere delhypoteser samtidig. På side 383 er han på sporet etter en helt elementær og utmerket teknikk, som han imidlertid straks forkaster. (Denne teknikken gir en øvre skranke for signifikansnivået hva enten testkriteriene for de enkelte delhypotesene er stokastisk uavhengige eller ikke.) På side 239 skal han teste to sammenhengende delhypoteser ved hjelp av to avhengige testobservatorer. Idet han ønsker et signifikansnivå på 5% for hele prosedyren, foreslår han å bruke et «partielt» nivå på $\sqrt{5} = 2.23\%$ (!) for hver av de to del-testene. Man ser vel enklest hvor meningsløst dette er ved å spesifisere nivået som 50 ‰ og velge et «partielt» nivå på $\sqrt{50} = 7.07\%$. Poenget kan belyses ytterligere: Velg et «totalt» signifikansnivå på 0.5%. Galtungs «metode» gir da et «partielt» nivå på $\sqrt{0.5} = 0.707\%$, altså et høyere nivå for hver delhypotese enn for totalhypotesen. (Forfatteren burde foreslått et «partielt» nivå på $5/2 = 2.5\%$.)

(12) En del avsnitt i boken er innholdsløse eller uten mening, i hvert fall i sin aktuelle utforming. På side 63 opptrer det for eksempel en stokastisk variabel X som er binomisk fordelt (m, p). Man skal tydeligvis teste en hypotese om p , som forfatteren ikke spesifiserer. Antakelig er $H_0: p = p_0$, og alternativet $p \neq p_0$.

Som *testkriterium* fører han opp

$$\left| \frac{X}{m} - p \right| > u \sqrt{\frac{pq}{m}},$$

der $q = 1 - p$. Siden p er ukjent, er dette meningsløst.

Det er mulig at Galtung kan ha ment å sette p_0 istedenfor p i ulikheten ovenfor. Kriteriet får da mening, men uttalelsene i de tre linjene under ulikheten blir selvmotsigende i alle fall.

Han gir også en meningsløs diskusjon om hvordan m kan bestemmes i ovenstående situasjon ut fra egenskaper ved *testkriteriet*. Teststyrken trekkes ikke inn i denne betraktningen i det hele tatt.

(13) Man skulle nesten tro at Galtung mener at det meste av «den statistiske teknikk som baserer seg på en intervallskala» (en terminologi som forøvrig er fremmed for teoretisk statistikk), må bygge på forutsetninger om normalitet og uavhengighet. (Sml. s. 62, 209, 293, 341, 344.) På side 341 meddeler han at uttrykket «fordelingsfri» ofte (ofte?) er en feilaktig betegnelse for «ikke-normal fordel-

ing», og at «ikke-parametrisk» i virkeligheten er feil betegnelse for «non-interval scale parametric» (!).

(14) Han tror at kostnadsreduksjon er det eneste man kan tjene på å gjennomføre en utvalgsundersøkelse istedenfor en totalt telling i en endelig bestand (s. 49, 51).

(15) Han avfeier estimeringsteorien som «hardly of central importance» innen samfunnsvitenskapene (s. 49), og gir ingen eksplisitt behandling av den i boken. I virkeligheten er estimeringsteoretiske betraktninger med på å gi innhold til en lang rekke av de begreper han behandler.

(16) På side 186 påstår han at verdien av tre oppstilte definisjoner av «statistisk uavhengighet» ligger i at de kan anvendes som basis for konstruksjon av ulike korrelasjonskoeffisienter (!).

(17) Han hevder at en enkelt parameter hverken kan eller bør karakterisere alle aspekter av en statistisk fordeling samtidig (s. 205, 208). Poissonfordelingen og eksponentialfordelingen er enkle moteksempler.

(18) Hvordan vil han bruke en rent tilfeldig utvalgsmetode til å skaffe seg normalfordelte variable (s. 343)?

(19) Tror han virkelig at man ikke kan få testet en hypotese om at en korrelasjonskoeffisient har en verdi $c \neq 0$ (s. 345)?

(20) Den behandling som gis på side 350 av tilfellet med ett par binomiske forsøksrekker, er misvisende. At alle fire marginalverdier i 2×2 -tabellen feilaktig betraktes som konstanter, er bare én av svakhetene.

(21) Hvis det er riktig at enkelte samfunnsvitenskapelige forskere har vanskelig for å velge mellom en énsidig og en tosidig test (s. 381), skyldes ikke dette noe prinsipielt problem med testteorien, men at forskeren i så fall ikke har evnet å formulere sin faglige problemstilling klart nok.

(22) Innen analysen av latente strukturer (s. 282—292) opptrer et aksiom om lokal uavhengighet. Av måten aksiomet brukes på, ser det ut til at det går ut på følgende: La X være en latent variabel og la $Y_1, \dots, Y_n$ være manifeste variable. Da skal Y_i -ene være stokastiske uavhengige når X er gitt.

Jeg kan ikke forstå at Galtungs fremstilling (s. 285) gjør dette klart.

(23) Forfatterens systematiseringsbestrebelser er ikke alltid like vellykkede. På side 11 formulerer han tre prinsipper for datainnsamling. Det første av dem lyder slik: «*Principle of comparability*: The statement ' (O_i, S_j) ' is mapped on R ' must be either true or false for all i, j and P included in R_j » (Betegnelse O_i, S_j og R_j er definert like ovenfor.) Etter litt fundering forstår man jo hva som ligger i denne spissformuleringen. Det er imidlertid vanskelig å se at den dekker de utsagn som gis som forklaring på side 12. Det viser seg forøvrig at innholdet i prinsippet er ganske tri-

Hva er „riktige” bokpriser?

Av cand. oecon.

Anders Dedekam jr. og Steinar Strøm

1.

Denne artikkelen er et forsøk på å kommentere et aktuelt økonomisk-politisk emne. Kommentarene har hovedsaklig ikke belegg i noen økonometrisk undersøkelse. De har mer karakter av påstander som er avledet fra visse forutsetninger. Det deduktive arbeid mener vi er logisk riktig; forutsetningen bør kunne testes mot et datamateriale.

Problemstillingen er:

Hva er «riktige» bokpriser? Bør f. eks. bøker fritas for merverdiavgift og kanskje i tillegg subsidieres?

Problemstillingens aktuelle bakgrunn er de artikler og «aksjoner» som i den senere tid er fremkommet i dagspressen. En av «aksjonene» hadde som initiativtaker direktør Knut Giæver i Den norske Bokklubben, et firma med tilknytning til Norges fire største forlag. Gjennom Bokklubbens organ «Bindestreken» ble det samlet inn 10 007 navn. Denne listen med 10 000 mot «moms» på bøker og 7 for, ble 8.1. d. å. overlevert stortingspresident Ingvaldsen. I dette oppropet oppfordres Stortinget til fullstendig å fritta bøker for merverdiavgift. I den skatteproposisjonen regjeringen fremla 10.1. d. å. ble bøker delvis fritatt for merverdiavgift. Det er foreslått at avgiften «følger» boka opp til trykkeristadiet, hvilket vil medføre en avgift på ca. 6%.

vielt, slik at det neppe kan være nødvendig å gi det en så pompøs formulering.

Tilsvarende for de to andre prinsippene.

På bokens smussbind står det: «While applicable as a text-book close to the Ph.D. level, this book should find its main use as a comprehensive guide and reference work.» — Fremstillingen er så gjennomsyret av svakheter at boken ikke egner seg til noen av delene. Jeg kan ikke med min beste vilje anbefale at studenter utsettes for den.

2.

Behovet for å fritta bøker for en generell avgift og i tillegg eventuelt yte pristilskudd (subsidiering) vil for det første være avhengig av hvordan bøker produseres og prises og for det andre hva som menes med en «riktig» bokpris.

Det er et par særtrekk ved norsk forlagsvirksomhet som vi synes er viktige i denne forbindelse.

For det første er det relativt få bedrifter i denne bransjen. Endel av disse har dessuten inngått konkurranseregulerende avtaler som f. eks. karakterisert ved Bokklubben. For det andre viste en undersøkelse foretatt av en av denne artikkelens forfattere at fortjenesteforholdene i grafisk industri og forlag er relativt gode. (Se f. eks. S. Strøm: «Kapitalavkastning i norske industrisektorer 1950—1963»; «Sosial-økonomen», april 1968.) I denne undersøkelsen var særlig en størrelse av interesse, nemlig avkastningsratene for de enkelte industrisektorer. Raten var definert lik den belønning som tilfaller hver enhet av den inntil et gitt tidspunkt investerte realkapital og anvendt i produksjonen i det etterfølgende år. Raten for industrisektoren grafisk industri og forlag viste en utvikling i perioden 1950—1963 som ga denne en *klar lederposisjon* blant de industrielle rater. Det kan være tre årsaker til dette resultatet.

a. I denne sektoren kan det være en strammere polypolistisk struktur enn i de øvrige industrisektorer. Vil en ta ekstra sterkt i kan en si at forklaringen på den vedvarende høye avkastningsrate i grafisk industri og forlag er monopolistiske tendenser i sektoren. Dette utsagnet blir underbygget noe ved observasjonen om den relativt sterke konsentrasjonsgrad i denne sektoren.

b. Det å investere i denne bransjen er forbundet med en større relativ risiko. Risiko-graden setter en demper på investeringslysten eller nyetableringsønskene slik at avkastnings-

raten ikke blir redusert gjennom en ellers forventet kapitaltilstrømming. I pkt. a kan en si at menneskelig konstruerte barrierer setter en stopper for en «stor» kapitaltilstrømming; i dette punktet kan en si at barrierene er eller oppfattes som naturgitte. Det er dog ikke umulig å tenke seg at de førstnevnte barrierer også blir *utgitt* for å være naturgitte.

c. Kapitaltilstrømmingen er ikke underlagt noen skranker; men prosessen er ennå ikke fullført. Etter en tid vil en da vente en reduksjon, relativt sett, av avkastningsraten.

I denne artikkelen vil vi forutsette at forklaring a. hovedsaklig er riktig. Dette vil medføre at bransjens produsenter kommer i en for dem gunstig prisfikseringsposisjon. En helt eller delvis utnyttelse av en slik strategisk posisjon gir muligheter for å innkassere monopolfortjenester helt eller delvis, alt avhengig av styrken i den polypolistiske struktur. Hvis en har et entydig produkt, kan en si at prisfastsettelsen vil være slik at produktprisen ikke viser hva det marginalt sett koster å produsere varen. Kjøpepris vil avvike fra marginalkostnad.

En lignende situasjon vil inntreffe i et frikonkurransemarked hvor staten griper inn med et avgiftspålegg. Kjøpepris vil heller ikke her vise hva varen marginalt sett koster å produsere. (I dette eksemplet har vi unngått å trekke inn indirekte kostnadsvirkninger og dermed distinksjonen mellom private og samfunnsøkonomiske kostnader). Vi vil derfor til late oss å benevne utnyttelse av en monopolistisk stilling som en uoffisiell «avgiftspålegning» eller «privat beskatning». Produsenten pålegger seg en avgift som han selv innkasserer. Dette vil vi hevde ikke er usannsynlig i norsk forlagsvirksomhet.

Det må bemerkes at i den nevnte undersøkelse ble det operert med et blandet sektorbegrep. Både grafisk industri og forlag var innbefattet i sektoren. Dette reduserer utsagnskraften i påstandene ovenfor noe, men langt fra helt.

3.

I forlagsvirksomhet er det videre slik at en ikke har et entydig produkt. Hver boktittel er for såvidt et produkt. Prisingen er vel også noe forskjellig fra bok til bok; men stort sett tror vi at bokprisene fastsettes slik at et minstepoplag (f. eks. 5 000 enheter) ikke skal gå med tap. En rekke skjønn- og faglitterære bøker går imidlertid i et langt større opplag. Vi vil derfor hevde at «gjennomsnittsboken» og «gjennomsnittsprisen» er slik at det i norsk forlagsvirksomhet oppstår en marginal fortjeneste. («Gjennomsnittspris» større enn marginalkostnad ved produksjon av bøker.) Det er m. a. o. mulig at det er tilstede en systematisk «privat beskatning».

En hører ofte beklagelsen om offentlig be-

skatning av det «frie ord». (Se bl. a. referat i Dagbladet 27.11. 1968 fra Olaf Kortners debattinnlegg på Oslo Venstrelags møte 26.11. 1968. *Et bokmarked i Norge uten statlig inngripen, er imidlertid etter vårt syn karakterisert ved en «privat beskatning» av det «frie ord».* Offentlige aksjoner bør gå ut på å justere denne form for beskatning, slik at kjøpepris blir mer lik hva en bok marginalt koster å produsere. Vi vil vurdere aksjoner som medfører en kjøpepris tilnærmet lik en boks marginalkostnad. Dette er hva vi mener med en «riktig» bokpris.

4.

Sett fra et allokeringssynspunkt mener vi at tre alternative politiske aksjoner kan være riktige:

- a. Pristilskudd til (subsidiert av) bøker.
- b. Statlig drift.
- c. Maksimalprisfastsettelse.

Vi tror videre at de kostnadmessige forhold ved bokproduksjon er slik at de gjennomsnittlige kostnader stadig er større enn de marginale, altså fallende gjennomsnittskostnader. Dette selv om hver boktittel er et produkt.

En maksimalprisfastsettelse med bokpris lik marginalkostnad vil da medføre et negativt overskudd (tap) for en bedrift. Politisk aksjon c. over er dermed uaktuell. Man kan da velge mellom subsidiering med selgerpris større enn kjøpepris lik marginalkostnad eller statlig drift med selgerpris lik kjøpepris lik marginalkostnad og et tap belastet statsbudsjettet. En «riktig» kjøpepris vil gi en «riktig» marginal fortjeneste lik 0, samt et gjennomsnittlig tap regnet i denne kjøpeprisen.

Et fritak for en generell avgift vil i et marked som her skissert ikke medføre likhet mellom kjøpepris og marginalkostnad. En positiv differens vil fortsatt være til stede.

På den annen side kan en hevde at uten fritak ville differensen blitt enda større. En konklusjon er imidlertid at fritak for en generell avgift på bøker kanskje ikke er tilstrekkelig ut fra et allokeringssynspunkt. Hvis statlig drift er uaktuelt, bør staten tre støttende til med pristilskudd. *Denne siste politiske inngripen kan en si er forårsaket av «den private beskatning av det frie ord».*

Subsidielinjen kan medføre store fortjenester i forlagsvirksomhet. Dette vil være avhengig av de krav forlagene stiller til en gjennomsnittlig fortjeneste og dermed til pristilskuddenes størrelse. Det vil være realistisk å regne med at den allokeringspolitiske aksjon kan komme i konflikt med et fordelingspolitisk aspekt. Store bedriftsoverskudd kan synes urimelige, særlig nå som regjeringens skatteproposisjon bebuder en omlegning til en i realiteten mer flat beskatning og når forslag om en øket kapitalgevinstbeskatning ikke synes å vinne fram.

5.

Vi har videre den tro at til konsum av bøker, kanskje ikke alle (se neste punkt), er knyttet positive nyttevirksomheter utover de personlig manifesterte jfr. uttrykkene: «litterært miljø», «kunstopplevelser» grunnet kommunikasjon mellom lesende mennesker, «økt mellommenneskelig forståelse»; og ikke minst ringvirkninger ved lesning av fagbøker. Fra et allokeringssynspunkt er det da riktig å sette en kjøpepris lavere enn den marginale kostnad. I pkt. 4 foran var den «riktige» marginale fortjeneste lik 0, i dette punktet vil en «riktig» kjøpepris medføre et marginalt tap. Pristilskuddet må bli enda større.

Vi tror m. a. o. at en del bøker kanskje bør omsettes utrolig billig i forhold til nåværende kjøpepriser.

Ut fra et allokering- og fordelingspolitisk synspunkt er det nesten trist at statlig drift er uaktuelt.

6.

Etter vår mening bør ikke alle bøker behandles likt. Av hensyn til de nevnte indirekte nyttevirksomheter bør kanskje visse bøker subsidieres sterkere enn andre. Noen bør kanskje avgiftsbelegges. Dette selektive problem er selvfølgelig et ømtålelig politisk vurderingsproblem, men avgjort noe som burde forsøkes.

7.

I «momsediskusjonen» er et gjennomgangstema klager fra næringslivets talsmenn over de dårlige tider deres næring vil gå mot ved innføring av merverdiavgift. Direktør Knut Giæver uttaler f. eks. i Bokklubbens organ «Bindestreken» (Nov. 1968): «For hvilket som helst forlag vil situasjonen bli meget vanskelig...». Videre sies det at Cappelen har truet med å nedlegge produksjonen av skjønnlitterære bøker, hvis merverdiavgift innføres. På bakgrunn av vårt utsagn om en meget høy relativ kapitalavkastning i sektoren grafisk industri og forlag, kan dette synes noe merkelig.

Direktør Giæver klager videre over en fremtidig prisøkning og prisvridning ved innføring av merverdiavgift på bøker. En avgift på 20% vil gi en slik prisvridning, idet bøker nå er fritatt for omsetningsavgift. Regjeringens proposisjon vil ikke gi en slik effekt. Direktør Giæver diskuterte imidlertid ut fra Sandberg-komiteéns innstilling hvor bøker ikke er fritatt for 20%-avgiften. I sin analyse av etterspørselsvirkningene (som vil føre norske forlag til pantelåneren og lede «bokelskere» ut i et kulturelt vakuum) uteglemmer direktøren helt at Sandberg-komiteén også foreslår betydelige lempninger i den direkte beskatning. De nominelle personlig disponible inntekter vil gå opp. Videre regner Sandberg-komiteén med

(kanskje noe diskutabelt) at skattereformen vil gi økt arbeidsinnsats og dermed økt nasjonalinntekt. Giæver uteglemmer m. a. o. helt inntektseffekter i en etterspørselsanalyse!

Det vil jo nemlig bli slik at en nedgang i boketterspørselen grunnet prisvridninger og oppgang i det generelle prisnivå, vil bli noe motvirket av en oppgang i de nominelle disponible inntekter. Vi har foretatt en «skrivebordsanalyse»:

Dersom det generelle prisnivå stiger med 6% og dersom bøkernes direkte priselastisitet er 0,3 og en inntektselastisitet lik 1,5 (hentet fra etterspørselsanalyser utført ved Universitetet i Oslo) og hvis bøker stiger i pris med 20% (hele avgiftsbelegget), så må de nominelle personlige disponible inntekter stige med 8 pst. for at boketterspørselen skal være uforandret. Som sagt en skrivebordsanalyse. Den gir dog grunnlag for å si at direktør Giæver svartmaler alt for meget når han finner følgende konsekvens av «moms» på bøker:

«... og vi kan like godt søke om å bli den 51. stat i USA eller den 16. republikk i Sovjetunionen med det samme.»

Vår konklusjon er at «man blir ikke stekt i sitt eget fett ved en priselastisitet på 0,3».

I tråd med Giævers rolle utelater han forøvrig at å bli fritatt for en avgift på 20% er en kraftigere «subsidiering» enn nå, hvor bøker er fritatt for en avgift på 13,64 %.

8.

Nå vil leseren sikkert spørre hva galt kan Giæver gjøre i våre øyne, når vi i de tidligere avsnitt har hevdet at kanskje mange bøker bør fritas for en generell avgift og til og med i noen tilfelle subsidieres. Vår konklusjon på dette punkt er imidlertid at Giæver forsøker å påvirke den offentlige opinion og Stortinget på direkte *villedende* premisser.

For det første er hans argumentasjon usaklig. Norske forlag vil ikke komme på tiggervei grunnet en merverdiavgift på 20%.

For det andre pålegges det forhold som nødvendiggjør et fritak for en generell avgift på bøker og en eventuell subsidiering, nemlig den «private beskatning» som antagelig norske forlag utøver.

For det tredje vil Giævers aksjon ikke medføre noen politisk nytenkning hva angår bokprisen «riktige» størrelse. Etter vår mening har den kun en konserverende hensikt.

9.

Fra kulturkretser vil vi sikkert få høre at ved produksjon av skjønnlitterære bøker og diktverk driver produsentene snarere med «privat subsidiering» enn «privat beskatning». Alt så en samfunnsoppfrende innsats. I bedriftsøkonomisk sammenheng er dette en uholdbar påstand og forlagseiere som finner ut at deres bedrift befinner seg i en slik situasjon, vil an-

tagelig si opp sin adm. dir. Hvis bedriftseieren selv skal subsidiere, er staten den eneste logisk mulige eier. Som nevnt tidligere er nettopp statsdrift i norsk forlagsvirksomhet et aktuelt alternativ til privateide forslag med avgiftsfritak på og eventuelt pristilbud til bøker. Dette først og fremst som en organisasjon ut fra allokeringshensyn. (At statsdrift kan rettferdiggjøres ut fra fordelingshensyn er en helt annen sak og bør ikke blandes sammen med det overnevnte.) Det er f.eks. ikke tvil om hvilke hensyn som ligger bak statlige bedrifter som f.eks. Norske Statsbaner og A/S Vinmonopolet.

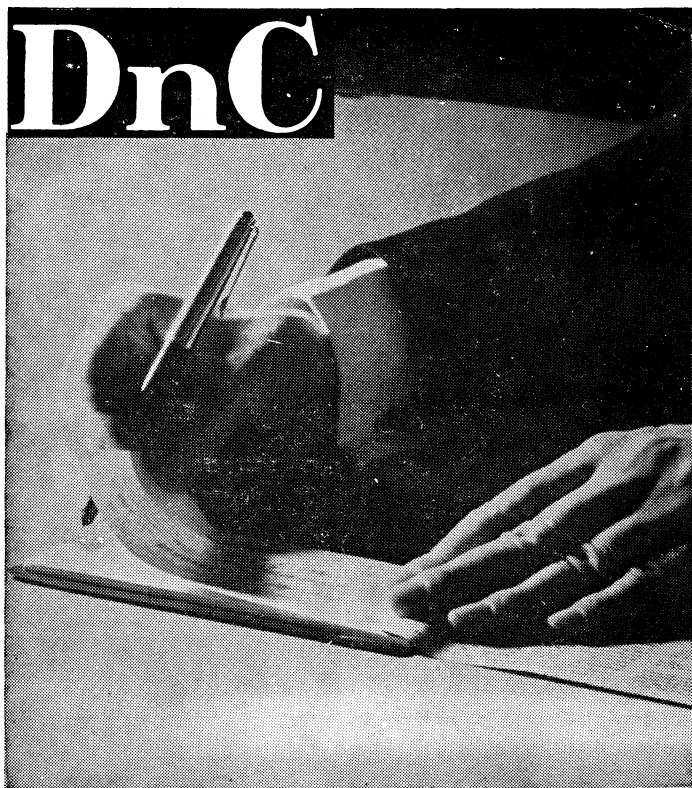
Vi kan imidlertid godt tenke oss at bøker i små opplag gir liten marginal og gjennomsnittlig fortjeneste. Vår påstand om «uriktige» bokpriser knytter seg dog hovedsaklig til de bøker som går i relativt store opplag. Det er ikke få og det er heller ikke bare fagbøker. Jfr. f.eks. bokklubb-bøker. Av hensyn til indirekte nyttevirkninger er kanskje prisstrukturen ved fagbøker det mest alvorlige.

På bakgrunn av «kulturfolks» påstander om samfunnsoppofrende innsats, det frie ords betydning osv., synes en aksjon fra forlagene å gi seg selv: Offentliggjør regnskap. Dessuten burde f.eks. departementsøkonomer gå gjennom regnskapene med henblikk på å sammen-

ligne bokpriser og kostnadsstrukturen. Dette ville bl. a. gi en test av de forutsetninger som er brukt i denne artikkelen.

10.

Og der er vi framme ved et interessant slutt-poeng. Hvordan er forholdet i det store og hele mellom kjøpepriser og kostnader i den private og ikke minst offentlige sektor? Vi har en mistanke om at det både her og der er ikke ubetydelige marginale fortjenester. Noen av disse kan selvsagt rettferdiggjøres under henvisning til negative indirekte virkninger i nytte og produksjon, samt av ønske om en effisient fordeling av profitt av hensyn til «intern» kapitalakkumulasjon og dermed den tekniske utvikling. (Det siste poeng vil måtte frafalles hvis et lånemarked er i skikkelig funksjon.) Men noen produkt må vel være uten indirekte virkninger, endog være utsatt for positive bivirkninger? Oss bekjent finnes det få slike undersøkelser — om noen i det hele tatt. En av grunnene til dette tror vi skyldes en sammenblanding — på utredningsdesisjonsplanet — av pri-sene som parametre i et allokeringsskjema. (Allokering av innsatsfaktorer og konsumgoder) og i et personlig inntektsfordelingsskjema.

DnC

LØNNS-KONTO MED LÅNERETT

Med lønnskonto i Den norske Creditbank har De etter ett år 1 måneds nettolønn i reserve. Uten å kreve sikkerhet og uten å spørre om hva lånet skal brukes til, låner vi Dem et beløp som svarer til nettolønnen pr. måned.

Innestående, inntil Kr. 10.000,—, forrentes med $2\frac{1}{2}\%$ p.a. Minste saldo hver måned er grunnlaget for renteberegningen.

Den norske Creditbank avviser ikke sjekker på inntil Kr. 500,— når disse har vært benyttet til betaling av varer eller tjenester og godkjent legitimasjon har vært forevist.

Den norske Creditbank